

Aikio Susanne & Eetu Rantala

Verkkokiusaaminen ilmiönä peruskoulussa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Opetus- ja kasvatusalan tutkinto-ohjelma
2020
20.08.2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Internetkiusaaminen ilmiönä peruskoulussa (Eetu Rantala & Susanne Aikio)

Kandidaatin tutkielma, 53 sivua

Elokuu 2020

Tiivistelmä

Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen on nykyään jatkuvasti esillä. Eri sivustojen ja sovellusten tarjoama anonymiteetti mahdollistaa asiattoman käyttäytymisen verkossa entistä helpommin. Tämä onkin yksi syy sille, miksi nuorten välinen kiusaaminen on siirtynyt sosiaalisen median välityksellä myös koulun ulkopuolelle oppilaiden omalle vapaa-ajalle luoden uusia ongelmia nuorten hyvinvoinnille ja identiteetin kehitykselle. Tutkielman tavoitteena on perehtyä verkkokiusaamiseen ilmiönä peruskoulussa. Tämän lisäksi käsittelemme verkkokiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia kiusatuilla ja sitä, miten verkkokiusaamista voitaisiin ehkäistä. Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkimuskysymyksemme ovat “Mitä on verkossa tapahtuva koulukiusaaminen?”, “Miten verkossa tapahtuva koulukiusaaminen vaikuttaa kiusattuun?” ja “Miten verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen voidaan puuttua?”. Tutkielman alussa avaamme kiusaamiseen liittyviä termejä ja määrittelemme käyttämämme kiusaamiskäsitteen.

Verkkokiusaaminen tarkoittaa teknologisten laitteiden, kuten esimerkiksi puhelimen tai tietokoneen, väärinkäyttöä. Sen tarkoituksena on perinteisesti aiheuttaa ahdistusta ja pahaa oloa kiusatulle. Verkkokiusaamiselle on tyypillistä myös jatkuvuus ja valtasuhteiden epätasapaino. Tutkielmassamme käy ilmi, että verkkokiusaaminen on verrattain uusi ilmiö, jolla on arveltua vakavammats seuraukset. Sillä on pitkäkantoiset seuraamukset, jotka vaikuttavat vahvasti kiusatuksi tulleen henkilön minäkuvaan ja hyvinvointiin. Kiusatuksi tuleminen voi aiheuttaa esimerkiksi ahdistuneisuutta, huonoa itsetuntoa, itsetuhoisuutta ja masennusta. Verkkokiusaamisen ennaltaehkäiseminen ja siihen puuttuminen on haastavaa, muttei mahdotonta. Tärkeää on lasten ja nuorten sekä heidän vanhempiensa tarkkaavaisuus sekä varovaisuus internetissä.

Avainsanat: verkkokiusaaminen, internetkiusaaminen, koulukiusaaminen, sosiaalinen media, some

Sisältö

1. Johdanto	4
2. Kiusaaminen	8
2.1 Roolit ja normit kiusaamisprosessissa	11
2.2 Perinteinen kiusaaminen	15
3. Verkkokiusaaminen	19
3.1 Mitä verkkokiusaaminen on?	20
3.2 Miten verkkokiusaaminen ilmenee?	22
3.3 Miten verkkokiusaaminen toteutuu käytännössä?	24
4. Syyt kiusaamiseen ja kiusaamisen vaikutukset	28
4.1 Kiusaamistilanteen synty ja siihen vaikuttavat tekijät	31
4.2 Kiusaamisen vaikutukset	34
4.2.1 Itsetunto ja minäkäsitys	36
4.2.2 Muita kiusaamisen aiheuttamia ongelmia kiusatuilla	38
5. Kiusaamisen ehkäiseminen	42
6. Verkkokiusaamisen ehkäisy ja kiusaamistilanteisiin puuttuminen	46
7. Pohdinta ja johtopäätökset	48
Lähteet	51

1. Johdanto

Koulukiusaaminen on ilmiönä yhtä vanha kuin itse koulut. Vaikka kiusaamista on tapahtunut jo vuosien ajan, ensimmäiset tutkimukset aiheesta ovat vasta 1970-luvulta. Verkkokiusaamista tavattiin ensimmäisen kerran 1990-luvulla, jonka jälkeen se on syrjäyttänyt perinteisen kasvokkain tapahtuvan kiusaamisen. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen on jatkuvasti esillä. Sivustojen tarjoama anonymiteetti on avannut monia ovia jopa aikuisten ihmisten asiattomalle käyttäytymiselle. Tämä toimintamalli on muuttunut normiksi myös nuorten median käyttäjien keskuudessa. Nuorten välinen kiusaaminen on siirtynyt sosiaalisen median välityksellä myös koulun ulkopuolelle oppilaiden omalle vapaa-ajalle luoden uusia ongelmia nuorten hyvinvoinnille ja identiteetin kehitykselle.

Tässä tutkimuksessa käsittelemme verkkokiusaamista ja verkkokiusaamis-termiä Belseyn, Shariffin, Churchillin, Sullivanin ja Forssin määritelmiin pohjaten. Tutkimuksessa puhumme paljon myös sosiaalisesta mediasta. Sosiaalisella medialla tarkoitamme sellaisia internetin palveluita, sovelluksia ja sivustoja, jotka mahdollistavat käyttäjien välisen yksityisen ja/tai julkisen kommunikoinnin, sisällöntuotannon sekä sisällön jakamisen. Kommunikointi tarkoittaa tässä yhteydessä kuvien, videoiden, äänitiedostojen ja tekstien kommentointia, tykkäämistä ja jakamista yksityisesti tai julkisesti käyttäjien välillä. Sisällöntuotannolla ja sisällön jakamisella tarkoitamme median, kuten: kuvien, videoiden, äänitiedostojen, tekstitiedostojen ja internetlinkkien jakamista yksityisesti tai julkisesti käyttäjien välillä.

Käytämme kandidaatin tutkielmassamme lisäksi käsitettä perinteinen kiusaaminen, jolla tarkoitamme fyysisessä maailmassa tapahtuvaa kiusaamista, jollaista voi olla esimerkiksi kasvokkain tapahtuva fyysinen väkivalta tai henkinen kiusaaminen, kuten selän takana pahan puhuminen. Käsittelemme kandidaatin tutkielmassamme tätä perinteistä kasvotusten tapahtuvaa kiusaamista, siihen vaikuttavia tekijöitä ja sitä, miten kiusaaminen on kehittynyt ajan saatossa. Syvennymme myös erityisesti siihen, miten internet vaikuttaa kiusaamiseen ja tarjoaa mahdollisuuksia siihen. Tavoitteenamme on käsitellä aihetta monipuolisesti ja ymmärtää sen vaikutuksia nykyajan peruskoulussa. Koimme aiheen tärkeäksi niin omaa tulevaa ammattiamme kuin tulevaisuuden vanhemmuutta ajatellen. Sosiaalinen media ja siellä tapahtuva kiusaaminen ovat ilmiöinä melko tuoreita ja sitä kautta tuntemattomia. Miten lapset

ja nuoret voivat ymmärtää sosiaalisen median vaaroja ja suojautua niiltä, jos edes Suomen lainsäädäntö ei ole ajan tasalla?

Ebrandin ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden (2019) toteuttama tutkimus paljastaa, että suomalainen keskivertonuori käyttää internetiä 31–40 tuntia viikossa (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut). Tämä tarkoittaa noin 4,5–6 tuntia päivässä, mikä on noin 35 % nuoren valveillaoloajasta (Hirvonen, 2015). Aktiivisin internetin käyttö tapahtuu illalla kuuden ja yhdentoista välillä. (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut, 2019). Aktiivisin internetin ja sosiaalisen median käyttö tapahtuu siis koulupäivän ulkopuolella ja on näin ollen koulun valvonnan ulottumattomissa.

Ebrandin ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden (2019) tutkimukseen osallistuneista suomalaisista noin 25 % on kokenut kiusaamista sosiaalisessa mediassa. Määrä on 10 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2016 tehdyssä tutkimuksessa. Vaikka tutkimuksen mukaan noin joka neljäs suomalainen nuori on kokenut kiusaamista sosiaalisessa mediassa ja yli 60 % on nähnyt muiden kiusaamista, ainoastaan 2,4 % vastaajista myöntää varmuudella kiusanneensa toisia. Sen sijaan yli 76,6 % kertoo, ettei ole koskaan kiusannut ketään sosiaalisessa mediassa, ja 21 % vastaajista ei ole täysin varma, onko heidän toimintansa ollut kiusaamista. (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut, 2019). Epävarmuus ja tulkinnanvaraisuus voi selittyä sillä, etteivät vastaajat ole osanneet täysin tunnistaa mahdollista kiusaamista. Voi olla, että osa vastaajista on alkanut vasta myöhemmin miettimään, oliko heidän tai muiden käytöksessä jotain väärää ja toista loukkaavaa. Tästä syystä on tärkeää ymmärtää ja tunnistaa kiusaamistilanteita.

Koska perinteistä kiusaamista on tutkittu jo 1970-luvulta lähtien, on siihen liittyen tehty lukuisia tutkimuksia. Verkkokiusaaminen ja siihen liittyvät tutkimukset ovat kuitenkin verrattain tuore ilmiö, jonka vuoksi erityisesti suomalaisen tutkimuksen kenttä ei ole paneutunut aiheeseen yhtä laajasti kuin perinteiseen kiusaamiseen. Löytämämme tutkimukset, joita käytämme tässä kandidaatin tutkielmassa, ovat siis pääsääntöisesti tehty ulkomailla, sillä kotimaisia tutkimuksia ei ollut yhtä laajasti saatavilla. Tämä onkin yksi syy sille, miksi halusimme paneutua juuri verkkokiusaamiseen tutkimuskysymyksissämme perinteisen kiusaamisen sijaan. Valitettavasti keväällä 2020 vallinnut poikkeustilanne vaikutti huomattavasti kirjallisuuden keräämiseen ja se on vaikuttanut suuresti lähteiden saantiin

kandidaatin tutkielmaamme varten. Tämän vuoksi osa käyttämästämme kirjallisuudesta on verrattain vanhaa, sillä emme saaneet tuoreempia teoksia käsiimme.

Koemme, että perinteisen kiusaamisen avaaminen antaa pohjan verkkokiusaamisen ymmärtämiselle ilmiönä, jonka vuoksi olemme käsitelleet molempia tässä kandidaatin tutkielmassa. Koemme, että koulukiusaamisen ymmärtäminen sekä perinteisen kiusaamisen että verkkokiusaamisen näkökulmista auttaa meitä tulevina opettajina huomaamaan, käsittelemään ja ehkäisemään koulussa tapahtuvaa kiusaamista. Kiusaamisen ymmärtäminen on tärkeää opettajien lisäksi myös oppilaiden vanhemmille, sillä heillä on suuri rooli kiusaamiseen vaikuttamisessa. Pyrimme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme aiheeseen liittyvän kirjallisuuden ja tutkimuksien avulla. Haluamme tutkimuskysymyksillämme painottaa erityisesti perinteisen- ja verkkokiusaamisen yhteyttä ja sitä, miten ne näkyvät koulussa.

Tutkimuksemme tavoitteena on saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä on verkossa tapahtuva koulukiusaaminen?
2. Miten verkossa tapahtuva koulukiusaaminen vaikuttaa kiusattuun?
3. Miten verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen voidaan puuttua?

Toteutamme tutkimuksen kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka pohjana käytämme aikaisempia tutkimuksia ja aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Salminen (2011) jakaa kirjallisuuskatsaukset kolmeen perustyyppiin. Ne ovat kuvaileva ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Näistä kolmesta kuvaileva kirjallisuuskatsaus on kaikista yleisin. Kirjallisuuskatsauksessa analysoidaan jo olemassa olevaa tutkimusaineistoa (Salminen, 2011, s. 6–8). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on jaoteltu neljään vaiheeseen: tutkimuskysymyksen muodostamiseen, aineiston valintaan, kuvailun rakentamiseen ja tuotetun tuloksen tarkasteluun (Kangasniemi, 2013). Salmisen (2011) mukaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi käytetyimmistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä. Se sopii tutkimuksemme tavoitteisiin hyvin, koska kuvailevaa kirjallisuuskatsausta tai siinä käytettävää aineistoa ei rajoita tiukat metodiset säännöt. Tutkittavaa ilmiötä pystytään silti kuvailemaan laajasti sekä luokittelemaan ilmiön erilaisia ominaisuuksia (Salminen, 2011, s.6–8).

Jotta pääsisimme tutkimuksessamme johtopäätöksiin, aiomme analysoida aineistoa kriittisesti sekä vertailla lähdekirjallisuutta keskenään. Tavoitteenamme on kriittinen ja arvioiva tarkastelu sekä oman näkemyksemme ilmaiseminen johtopäätöksien avulla. Aiomme myös pohtia aineistonkeruun aikana luotettavuuskysymyksiä, jonka vuoksi emme anna tutkimuksien tuloksien vaikuttaa tutkimusten valintaan materiaalin keruuvaiheessa. Tämän vuoksi onkin hyvä, että teemme tämän tutkimuksen yhteistutkijoina, jolloin toisen tutkijan oma mielipide ei pääse vaikuttamaan kandidaatin tutkimukseemme liikaa. Yhteistutkijuudessa joudumme molemmat jakamaan mielipiteemme toistemme kanssa ja keskustelemaan asioista, joka johtaa asioiden syvällisempään prosessointiin. Tämä saattaa puolestaan johtaa kyseenalaistamiseen ja tietynlaiseen kriittisyyteen lähteitä ja toistemme mielipiteitä ja toimintatapoja kohtaan.

2. Kiusaaminen

Kiusaaminen on nykyään valitettavan yleinen globaali ilmiö (Volk, Dane & Marini, 2014, s. 327). Sandersin ja Phyen (2004) mukaan kiusaaminen on ollut yhteiskunnallinen ongelma jo satojen vuosien ajan. Kiusaamista ilmenee niin työpaikoilla, kodeissa, vankiloissa kuin päiväkodeissakin. Pääasiallisesti kiusaamista esiintyy kuitenkin kouluissa (Sanders & Phye, 2004, s. 1–2). Hamarus (2006) toteaaakin, että koulukiusaamista esiintyy joka luokka-asteella ikäryhmästä riippumatta (Hamarus, 2006, s. 19). Sanders ja Phye (2004) kuitenkin korostavat, että vaikka kiusaaminen on ollut ongelmana kouluissa jo vuosisatojen ajan, se ei ole saanut merkittävää tutkimuksellista huomiota kuin vasta 1970-luvulta lähtien. Dan Olweus oli ensimmäinen tutkija, joka keskittyi aiheeseen ja toi kirjallisuuteen tieteellistä tietoa siitä. Häntä onkin tämän vuoksi pidetty kiusaamistieteen edelläkävijänä (Sanders & Phye, 2004, s. 1–2).

Björkqvistin ja Östermanin (1999) mukaan kiusaamista on esiintynyt koko sen ajan, kun koulut ovat olleet olemassa (Björkqvist & Österman, 1999, s. 57). Salmivallin (1998) mukaan oppilaita kiusataan eniten alakoulussa. Kiusaamismäärä vaikuttaa kuitenkin vähenevän sitä mukaa kun lapset siirtyvät yläkouluun. Pojat ovat suhteessa tyttöjä useammin koulukiusaamisen uhreja ja tämä sukupuolten välinen ero vaikuttaa kasvavan siirryttäessä yläkouluun. Tutkimusten perusteella on todettu, että poikia kiusaavat pääsääntöisesti toiset pojat, kun tyttöjä puolestaan kiusaavat sekä pojat että tytöt. Tutkimuksissa on myös todettu, ettei koulun tai luokan koolla ole vaikutusta koulussa esiintyvään kiusaamiseen. Myös maaseutu- tai kaupunkikoulujen välillä ei ole merkittävää eroa kiusaamisen määrässä (Salmivalli, 1998, s. 100–101)

WHO:n teettämä koululaistutkimus osoittaa kiusattujen oppilaiden määrän pysyneen suomalaisten tyttöjen keskuudessa ennallaan ja poikien parissa laskeneen vähän yli prosentin vuosien 1998 ja 2002 välisenä aikana (Salmivalli, 2003, s. 15–16). Salmivallin (2003) mukaan kiusaamisen yleisyyttä tarkastelevat tutkimukset osoittavat, ettei kiusaamisen kohteeksi joutuvien määrässä ole tapahtunut selvää muutosta asian saamasta huomiosta huolimatta. WHO:n teettämän koululaistutkimuksen mukaan Suomi sijoittuu kiusaamistilastoissa keskivaiheelle. Tämä tarkoittaa sitä, ettei kiusattujen määrä ole kansainvälisesti suurta, mutta emme myöskään loista alhaisilla luvuilla (Salmivalli, 2003, s. 15–17).

Tutkimusten mukaan kiusaamismäärät eivät ole oikeastaan kasvaneet viimeisten vuosikymmenien aikana, mutta kiusaamismuodot ovat muuttuneet yhä haitallisimmiksi (Olweus & Mäkelä, 1992, s. 22). Erilaiset kiusaamismuodot ovat lisääntyneet älypuhelinien ja internetin yleistymisen myötä (Hamarus, 2012, s. 15). Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusaaminen voi ilmetä hyvinkin eri tavoin. Kiusaaminen voi ilmetä sanoin tai teoin, eli se voi olla henkistä tai fyysistä. Kiusaaminen voi olla näkyvää, jolloin kiusaaminen on helppo huomata tai se voi olla niin hienosyistä, ettei ulkopuolisen ole mahdollista huomata sitä heti (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 11–12). Tiettyyn henkilöön kohdistunut pitkään jatkunut kielteinen toiminta voi olla sanallisen aggression lisäksi myös sanatonta aggressiota, kuten esimerkiksi tuijottamista, kiusantekoa tai jopa fyysistä pahoinpitelyä (Sanders & Phye, 2004, s. 3). Kiusaamisella voikin olla pitkäkestoisia ja todella vakavia seurauksia kiusatun hyvinvoinnille ja itsetunnolle (Sanz Garcia & Margallo, 2012, s. 270).

Kiusaamisen määrittely koetaan usein haastavaksi, sillä se saattaa olla erilainen riippuen tieteenalasta, jonka kannalta kiusaamista määritellään (Cowie & Myers, 2016, s. 20). Kiusaamismääritelmän tarkoitus on helpottaa kiusaamiseen puuttumista, jonka vuoksi sen olisi hyvä olla laaja (Hamarus, 2008, s. 14). Hamarus ja Kaikkonen (2011) toteavatkin, että liian kapea-alainen määritelmä saattaa poissulkea osan kiusaamismuodoista, jotka saattavat kuitenkin aiheuttaa vahinkoa kiusaamisen uhrille. Myös esimerkiksi koulun kannalta kiusaamisen ehkäisy edellyttää selkeää yhteisymmärrystä siitä, mitä kiusaaminen tarkoittaa (Hamarus & Kaikkonen, 2011, s. 58). Laajasta kiusaamisen määritelmän kirjosta huolimatta on kuitenkin olemassa tietynlaisia kriteerejä, jotka löytyvät monesta eri kiusaamismääritelmästä (Mishna, 2012, s. 3–7).

Cowien ja Jenniferin (2008) mukaan tutkimustarkoituksissa yleisesti käytetty kiusaamisen määritelmä on Olweuksen ehdottama. Sen mukaan kiusaaminen on määritelty osana tietynlaista aggressiivista käyttäytymistä. Yleisesti ottaen kiusaamisen pääpiirteitä ovat tahallinen tarkoitus satuttaa toista henkilöä, kiusaamisen toistuvuus ja voimasuhteiden epätasapaino (Cowie & Jennifer, 2008, s. 1–2). Tällaisessa tilanteessa kiusaamisen kohteena oleva kokee itsensä useimmiten puolustuskyvyttömäksi (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 11). Salmivalli (2003) lisää, että kiusaamiselle tyypillinen voimasuhteiden epätasapaino voi perustua esimerkiksi ikään, fyysisiin ominaisuuksiin, asemaan ryhmässä, kiusaajien määrään tai joihinkin muihin ominaisuuksiin tai resursseihin. Olennaista on, että kiusaajalla on yliote kiusatusta. Tämä tekee kiusaamisesta vallan tai voiman väärinkäyttöä (Salmivalli, 2003, s. 11).

Yhteen lauseeseen kiteytettynä kiusaaminen on yhden tai useamman ihmisen tekemää tietoista, tahallista ja toistuvaa toimintaa, joka voi kohdistua yhteen tai useampaan henkilöön (Sullivan, 2011, s. 10). Hamarus (2012) korostaakin, että yleisen kiusaamiskäsityksen mukaan kiusaamiseksi voidaan määritellä vasta sellainen negatiivinen toiminta, joka on toistuvaa. Tämän seurauksena kiusaamiseen puuttuminen saattaa kuitenkin viivästyä, jolloin kiusaamistilanteeseen puuttuminen pitkittyy ja tehokas puuttuminen ei toteudu (Hamarus, 2012, s. 22–23). Höistad (2003) puolestaan tarkentaa aiemmin mainitsemaamme kiusaamismääritelmää siten, että kiusaaminen tarkoittaa tiettyyn ihmiseen tai ihmisryhmään kohdistettua aktiivista, systemaattista ja toistuvaa pahantahtoista toimintaa (Höistad, 2003, s. 79–80).

Kiusaamisen kohdetta kiusataan usein eri tavoin ja erilaisilla kiusaamisen keinoilla (Olweus, 1991, s. 58). Hamaruksen (2012) mukaan kiusaamisen perusideana on kiusaajan tavoittelema asema tai rooli yhteisön sisällä, jolloin tavoitteena on saada uhri tuntemaan itsensä ulkopuoliseksi yhteisössä (Hamarus, 2012, s. 15). Kiusaamisen yhteydessä ilmeneekin usein esimerkiksi syrjintää, eristämistä ja väkivaltaa, mutta tiukka rajanveto näiden välillä voi olla hankalaa (Hamarus & Kaikkonen, 2011, s. 58). Hamarus ja Kaikkonen (2011) korostavat, että kiusaamiseen liittyy aina myös kiusatun oma näkemys tilanteesta. Jotkut saattavat ajatella, että kiusaaminen on vain pelkkää huumoria tai leikkiä. Myös ulospäin leikkimieliseltä vitsailulta vaikuttava toiminta voi olla todellisuudessa kiusaamista. Koska kiusaamista on vaikeaa määritellä ja tutkia, on osapuolten väliset kokemukset ja suhtautumiset tärkeää huomioida kiusaamistilannetta arvioitaessa (Hamarus & Kaikkonen, 2011, s. 62).

Hamarus ja Kaikkonen (2011) osoittavat, että kiusaaminen voidaan jaotella erilaisiin alalajeihin sen ilmenemisen perusteella. Koulukiusaamista on mahdollista tarkastella erilaisten näkökulmien kautta riippuen siitä, tarkastellaanko kiusaamista kiusaajan, kiusatun vai muiden oppilaiden näkökulmista. Nämä vaikuttavat suuresti kiusaamismäärittelyyn (Hamarus & Kaikkonen, 2011, s. 65). Kiusaaminen voidaan jakaa esimerkiksi hiljaiseen kiusaamiseen, sanalliseen kiusaamiseen ja fyysiseen kiusaamiseen (Höistad, 2003, s. 80). Kiusaaminen voidaan myös jakaa epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen (Olweus, 1994, s. 14). Hamaruksen (2008) mukaan epäsuora kiusaaminen tarkoittaa kiusaamista, joka tapahtuu niin sanotusti piilossa ja joka ei ole kiusatun huomattavissa. Suora kiusaaminen puolestaan tarkoittaa sitä, että kiusatulta ei pyritä piilottelemaan kiusaamistapahtumaa, vaan hän on tietoinen siitä. Suoraan

kiusaamiseen voidaan sisällyttää esimerkiksi fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen kiusaaminen (Hamarus, 2008, s. 46).

Nykyaikana yleisimpänä kiusaamisen ilmenemismuotona voidaan pitää verkkokiusaamista, johon paneudumme tarkemmin myöhemmin tässä tutkielmassa. Internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuu todellisen maailman tapaan paljon kiusaamista. Aivan kuten perinteinen kiusaaminen, myös verkkokiusaaminen voi olla hiljaista, sanallista, suoraa tai epäsuoraa kiusaamista. Vaikka verkkokiusaaminen onkin hyvin samankaltaista kuin perinteinen kiusaaminen, Shariff, (2005) korostaa, että toisin kuin perinteinen kiusaaminen, verkkokiusaaminen ei voi olla kuitenkaan itsessään koskaan fyysistä. Se voi kuitenkin johtaa fyysisiin tekoihin myöhemmin (Shariff, 2005, s. 7).

2.1 Roolit ja normit kiusaamisprosessissa

Koulukiusaamista voidaan pitää ryhmäilmiönä, koska sitä esiintyy ryhmässä ja se perustuu ryhmän jäsenten välisiin vuorovaikutussuhteisiin (Salmivalli, 1998, s. 33). Salmivalli (1998) toteaaakin, että kiusaamiselle on tyypillistä, että se tapahtuu ryhmässä ja että se perustuu ryhmän jäsenten välisiin sosiaalisiin suhteisiin (Salmivalli, 1998, 33–34). Hamaruksen (2008) mukaan kiusaaminen ilmiönä on hyvin yhteisöllistä, sillä kiusaaja hakee valtaa, asemaa ja suosiota kiusaamisen avulla (Hamarus, 2008, s. 28–29). Salmivalli (1998) kuitenkin muistuttaa, että kiusaaminen ei ole vain kiusaajan ja uhrin välinen tapahtuma, sillä se koskettaa myös muita luokan oppilaita. Voidaankin sanoa, että kiusaamisprosessissa oppilailta on erilaisia rooleja (Salmivalli, 1998, 46–47). Kiusaamisen kohteeksi joutunut oppilas on systemaattisen, toistuvan negatiivisen toiminnan kohteeksi joutuva lapsi tai nuori. Kiusaaja puolestaan on prosessin vetävä voima, joka sekä aloittaa kiusaamisen, että yllyttää tai pahimmillaan pakottaa muita oppilaita ottamaan siihen osaa (Salmivalli, 1998, s. 52).

Muita kiusaamisprosessin rooleja ovat apuri, vahvistaja, puolustaja ja ulkopuolinen. Salmivallin (1998) mukaan apuri toimii kiusaamistilanteessa ennemminkin kiusaamisen seuraajana tai avustajana, kuin varsinaisena aloitteentekijänä. Hän ei aktiivisesti aloita kiusaamista, mutta lähtee siihen helposti mukaan. Vahvistajan roolille puolestaan on ominaista kiusaajan kannustaminen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kiusaamistilanteen seuraamista, sille nauramista tai jopa kiusaajan kannustamista huudoin. Vahvistamiseksi lasketaan myös se, että lapsi tulee paikalle katsomaan kiusaamistapahtumaa ja naureskelemaan kiusatusta tehdyille

kommenteille. Puolustaja tarkoittaa sellaista lasta, joka asettuu uhrin puolelle joko pyrkimällä saamaan muut lopettamaan kiusaamisen tai tukemalla uhria muuten. Ulkopuolinen ei oikeastaan puutu kiusaamistilanteisiin, vaan pyrkii pysymään niistä kauempana (Salmivalli, 1998, s. 52).

Salmivallin (1998) mukaan roolit ja normit ovat keskeisessä asemassa ryhmistä puhuttaessa. Niitä syntyy ryhmän vuorovaikutustilanteissa ja ne vaikuttavat kehittyessään ryhmän kaikkiin jäseniin (Salmivalli, 1998, s. 47–48). Hamarus (2008) nostaa esille esimerkin siitä, kun luokan oppilaat tapaavat toisensa ensimmäisen kerran ja uusi yhteisö on muodostumassa. Oppilaat tarkkailevat tällöin toisiaan tavallista enemmän ja haluavat kaikki olla osallisia muodostuvassa yhteisössä. Tämän seurauksena joukosta erottuvat oppilaat joutuvat herkästi silmätikuiksi ja päätyvät usein kiusatuiksi. Kun kiusaamisen syyt löytyvät luokan arvojen yhtenäistyttyä, selviää myös se, mikä on juuri kyseisessä yhteisössä hyväksyttävää toimintaa ja mikä ei (Hamarus, 2008, s. 57).

Salmivalli (1998) toteaa, että ryhmissä muotoutuvia rooleja voidaan jaotella useilla eri tavoilla. Ne voidaan jakaa esimerkiksi tehtäväkeskeisiin, ryhmäkeskeisiin ja minäkeskeisiin rooleihin. Roolit voivat olla sovittuja, ennalta määriteltyjä tai ne voivat muodostua spontaanisti ryhmän vuorovaikutuksessa. Tästä yhtenä esimerkkinä toimii koululuokka, jossa oppilailla on monenlaisia rooleja. Osa rooleista muodostuu suhteessa opettajaan, osa suhteessa oppilasryhmään ja osa oppilaan asemaan siinä. Roolit suhteessa oppilasryhmään tarkoittavat lähinnä oppilaan kokemuksia toisista oppilaista ja omasta itsestään. Koulukontekstille tyypillisiä rooleja ovat esimerkiksi syntipukki, järjestysmies ja mielistelijä (Salmivalli, 1998, s. 48).

Salmivallin (1998) mukaan ryhmien sosiaaliset roolit syntyvät aina vuorovaikutuksessa ja niille on tyypillistä vastavuoroisuus. Esimerkiksi asiantuntijaroolin omaava henkilö on asiantuntija suhteessa muihin ryhmän jäseniin, jolloin ryhmä kohdistaa hänen asiantuntijuuteensa liittyviä odotuksia. Yksittäinen ryhmän jäsen ei voi asettaa itselleen jotain tiettyä roolia, vaan muiden ryhmän jäsenten odotukset vaikuttavat keskeisesti roolin määräytymiseen. Rooleissa on perinteisesti aina jotain annettua, mutta myös jotain otettua. Näin ollen yksilön oma toiminta vaikuttaa olennaisesti muissa heränneisiin odotuksiin (Salmivalli, 1998, s. 49). Jokin oppilas saattaa joutua kiusatuksi vain esimerkiksi sen vuoksi, koska muut oppilaat kokevat hänet ärsyttäväksi. Hamarus (2008) toteaa, että vastaavissa tilanteissa kiusattu ei suostu ottamaan hänelle annettua roolia vastaan, vaan hän pyrkii roolistaan eroon esimerkiksi pyrkimällä

roolinsa vastaisesti osaksi muuta ryhmää. Kyseisenlainen toiminta ärsyttää herkästi muita ryhmän jäseniä, joka voi johtaa siihen, että kiusaamisen koetaan olevan täysin kiusatun omaa syytä, sillä hän rikkoo yhteisön normeja. Kiusattu ei välttämättä edes itse tiedosta, että on olemassa epävirallisia normeja, joita ei saisi rikkoa (Hamarus, 2008, s. 67–69).

Ryhmässä jo olevien jäsenten odotukset ja tarpeet voivat määrätä millaista roolia uudelle tulokkaalle tarjotaan, joka voi johtaa epämieluisien roolien saantiin (Salmivalli, 1998, s. 49–50). Yhteisölle muodostuukin usein omat ominaisuudet ja syyt sille, miksi jotakuta kiusataan (Hamarus, 2008, s. 75). Salmivalli (1998) toteaa, että on myös mahdollista, että yksilö alkaa mukautua niihin odotuksiin, joita häneen kohdistuu. Jouduttuaan ryhmässä tietynlaiseen rooliin saattaa yksilön olla vaikeaa päästä siitä irti. Tämä voi johtua siitä, että ryhmä palkitsee roolin mukaista ja rankaisee roolin vastaista toimintaa. Roolit ovat kuitenkin mahdollisesti muuttuvia ja vaihtuvia. Yksilöllä voi olla tilanteista ja ryhmistä riippuen erilaisia rooleja. Ryhmien ominaisuudet vaikuttavat siihen, millaiset roolit ovat missäkin tilanteessa mahdollisia (Salmivalli, 1998, s. 49–50).

Salmivallin (1998) mukaan normit tarkoittavat ryhmän jäseniin kohdistuvia odotuksia. Ne ovat tietynlaisia sääntöjä siitä, miten ryhmässä tulee toimia ja käyttäytyä. Normin eräs kriteeri on eräänlainen paineen olemassaolo. Ryhmän yhteiset normit rajoittavat ja sitovat ja näin ollen vaikuttavat ryhmän jäseniin. Kaikki normit eivät kuitenkaan ole aina tiedostettuja, eikä niistä välttämättä puhuta ääneen. Ryhmässä vallitseva tiedostoton normi voi vaikuttaa ratkaisevasti ryhmäläisten käytökseen. Tästä yksi esimerkki on esimerkiksi koululuokka, jossa esiintyy kiusaamista. Siellä saattaa vallita normi, joka kieltää kiusatun oppilaan kanssa kaveeraamisen (Salmivalli, 1998, s. 50–51). Hamarus (2008) toteaa, että kiusatusta henkilöstä muodostuu herkästi tietynlainen kuva luokkayhteisölle ja sillä ikään kuin oikeutetaan kiusaamista. Kiusatusta muodostuneet mielikuvat muuttuvat lopulta tosiksi ja kiusatun identiteetti saattaa muuttua tämän seurauksena. Kiusattu voikin saada omakseen omanlaisen maineen, jota pyritään ylläpitämään vaikkapa juorujen avulla (Hamarus, 2007, s. 59–60).

Hamaruksen (2008) mukaan kiusatulle pyritään usein luomaan omanlainen maine, jonka tarkoituksena on liittää häneen erilaisuuden lisäksi toisarvoisuuden asemaa. Toiseuden tarkoituksena on hahmottaa sellaiset henkilöt, jotka eivät niin sanotusti kuulu ryhmään. Erilaisuus puolestaan liitetään usein sellaisiin ihmisiin, jotka poikkeavat yhteisön arvostuksista, kuten esimerkiksi ulkonäöltään, osaamiseltaan, perhetaustaltaan tai maailmankatsomukseltaan

(Hamarus, 2008, s. 29–30). Hamarus (2008) korostaa, että kiusaajat saattavat viestiä keskenään yhteisen elekielen avulla siitä, kenestä ei pidetä. Kiusaamisen kohde on myös usein valikoitu. Ensimmäinen askel kiusatun valikoinnissa on testaaminen, jolloin otetaan selvää siitä, miten eri ihmiset reagoivat esimerkiksi piikittelyyn. Tällöin voidaan myös ottaa selvää siitä, ketkä lähtevät kiusaamiseen mukaan ja millä keinoin. Piikittelyä ja vitsailua pidetään usein harmittomana toimintana, mutta harmitonkin toiminta voi muuttua kiusaamiseksi (Hamarus, 2008, s. 57–59).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan laki antaa aina tietyt rajat, joiden mukaan toisia saa ja tulee kohdella. Myös jokaisella yhteisöllä on omat rajansa sallitun ja sopimattoman välillä. Yhteisön sisällä voi kuitenkin olla ryhmittymiä, joissa säännöt voivat olla jopa lakeja tai yhteisön sääntöjä tiukempia. Jokaisella yksilöllä on kuitenkin myös omat rajansa sen suhteen, miten häntä saa kohdella ja miten hän kohtelee muita. Kiusaamistilanteissa kyseiset rajat voivat kuitenkin kadota, jolloin kiusattu ei itsekään enää tiedä, mikä on oikein tai väärin, mikä on oikeutettua ja mihin omat rajat tulisi asettaa (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 14).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan jokainen yhteisö määrittelee pitkälti sen, mikä luetellaan kiusaamiseksi ja mikä ei (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 14). Hamarus (2008) toteaa, että kiusaaminen vahvistaa ryhmän epävirallisia normeja, joiden avulla kiusaamiseen puuttumista saatetaan estää. Pahimmassa tapauksessa epävirallisten sääntöjen rikkominen voi johtaa yhteisöstä eristämiseen. Yhteisö saattaa siis näennäisesti vaikuttaa yhteisölliseltä, vaikka todellisuudessa tilanne olisi päinvastainen (Hamarus, 2008, s. 76–78). Kiusaamistyyppinen käytös voidaankin jaotella leikittelyyn, ilkeilyyn ja kiusaamiseen. Leikittelyn tarkoituksena on tuoda hyvää mieltä ja naurattaa, vaikka se saattaisikin jonkun ulkopuolisen näkökulmasta vaikuttaa kiusaamiselta. Ilkeily puolestaan on nimensä mukaisesti ilkeästi sanomista tai tekemistä. Sitä ei kuitenkaan lasketa kiusaamiseksi, koska se rajoittuu yksittäisiin tapauksiin tai on molemminpuolista. Kiusaamiseksi lasketaan sellainen toiminta, jolloin uhri ei kykene puolustautumaan, vaan hän jää ikään kuin jalkoihin (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 14–15).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan on hyvin omakohtaista mikä koetaan hempeäksi leikittelyksi ja mikä koetaan puolestaan ikäväksi kiusaamiseksi. Puhumistapa, äänensävy ja sanavalinnat voidaan tulkita joko huumoriksi tai veitsen iskuiksi. Toisinaan kyseinen raja on hiuksenhieno. Ihmiset ovat joskus kuitenkin niin herkkiä, että he kokevat kaikki hiemankin negatiiviset sanat tai teot kiusaamiseksi. Toisinaan ihmiset saattavat kuitenkin sanoa asioita pelkästään ajattelemattomuuttaan. Kyseisillä henkilöillä voi olla periaatteena rehellisyys, jonka

turvin he sanovat asioita, jotka eivät välttämättä muuten kestäisi päivänvaloa. Raadollisen rehellinen puhe voidaan siis kokea ilkeilyksi. Kiusaamiseksi se muuttuu vasta sitten, jos se on toistuvaa ja kohteena oleva ei kykene puolustamaan itseään (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 15).

2.2 Perinteinen kiusaaminen

Aggressiolla tarkoitetaan psykologiassa sellaista käyttäytymistä, jolla pyritään tarkoituksellisesti vahingoittamaan toista fyysisesti tai psyykkisesti (Salmivalli, 1998, s. 29). Salmivallin (1998) mukaan aggressiiviseen käyttäytymiseen liittyy usein fysiologinen aggressiotila sekä vihamielisiä tunteita ja ajatuksia. Koulussa tapahtuu monenlaisia aggressiivisia yhteenottoja joka päivä, mutta tämä kaikki ei kuitenkaan ole koulukiusaamista (Salmivalli, 1998, s. 29). Koulukiusaaminen on aggressiosta erillinen ilmiö, jonka taustalla on erilaisia syitä ja mekanismeja, kuten esimerkiksi yhden oppilaan uhkaavan käytöksen tai väkivaltaisen purkauksen taustalla voi olla (Salmivalli, 2003, s. 11).

Salmivallin (1998) mukaan kiusaaminen on aina aggressiota, sillä se on aggressiivinen käyttäytymismuoto, jolla on tietynlaiset, sille tyypilliset ominaispiirteensä. Vaikka kiusaamista voidaankin pitää yhtenä aggression muotona niin kaikki aggression määritelmiin perinteisesti lukeutuvat luonnehdinnat eivät aina ole suoraan sovellettavissa kiusaamiseen. Kiusaajalla ei välttämättä ole perinteiselle aggressiolle tyypillistä aggressiotilaa kiusaamistilanteessa. Aggressiotila on hetkellinen tila, kun taas koulukiusaamiseen liittyy yleensä pitkäaikainen suhde uhrin ja kiusaajan välillä. Kiusaamisen taustalla on usein kiusaajan tarve dominoida, pönkittää asemaansa tai tuoda itseään esiin kaveriporukassa (Salmivalli, 1998, s. 29–32).

Salmivalli (1998) osoittaa, että aggressio voidaan jakaa proaktiiviseen ja reaktiiviseen aggressioon. Proaktiivinen aggressio tarkoittaa aggression käyttämistä toisiin vaikuttamiseen tai päämäärien saavuttamiseen (Salmivalli, 1998, s. 31–31). Siihen lukeutuva käytös on luokiteltu tavoitteelliseksi, dominoivaksi ja pakottavaksi käyttäytymiseksi (Sanders & Phye, 2004, s. 5–6). Reaktiivinen aggressio puolestaan tarkoittaa sitä, että aggressiivinen henkilö ärsyyntyy toisista henkilöistä ja toimii tämän vuoksi aggressiivisesti (Salmivalli, 1998, s. 31–32). Reaktiivisen aggression käyttäjä tulkitseekin usein väärin sosiaaliset vihjeet ja heille on ominaista vihamieliset aikomukset toisia kohtaan (Sanders & Phye, 2004, s. 5–6). Kiusaamiselle tyypillinen aggressio lukeutuu proaktiiviseen aggressioon, sillä se ei yleensä ole seurausta uhrin provosoitumisesta (Salmivalli, 1998, s. 31–32). Yleisesti ottaen onkin asetettu

hypoteesi, jossa kiusaajat todentaisivat proaktiivista aggressiota ja kiusatuksi tulleet reaktiivista aggressiota (Sanders & Phye, 2004, s. 5–6).

Sandersin ja Phyen (2004) mukaan kiusaamiseen sisältyy kolmea erilaista aggressiotyyppiä, jotka ovat suora fyysinen aggressio, suora verbaalinen aggressio ja epäsuora aggressio. Suora fyysinen aggressio sisältää konkreettista käytöstä, kuten lyömistä, tönimistä ja potkimista. Suora verbaalinen aggressio puolestaan sisältää esimerkiksi nimittelyä ja uhkailua. Vähiten tunnistetuin ja vaikeimmin todistettavissa oleva kiusaamisen muoto on epäsuora aggressio. Se pitää sisällään muun muassa huhujen levittelemistä ja tarinoiden kertomista. Suora aggressio on selkeästi kiusaajan ja kiusatun välistä toimintaa, kun taas epäsuora aggressio vaatii kolmannen osapuolen (Sanders & Phye, 2004, s. 5).

Kuten mainitsimme aikaisemmin, kiusaamisella voi olla lukuisia eri muotoja ja se voidaan jaotella esimerkiksi fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kiusaamiseen. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan fyysistä väkivaltaa, kuten esimerkiksi tönimistä ja se voi aiheuttaa näkyviä haittoja, kuten vaikkapa haavoja tai mustelmia (Hamarus, 2008, s. 45; Sullivan, 2011, s. 11). Fyysinen kiusaaminen on hyvin konkreettista ja se on helposti huomattavissa, kun taas henkistä kiusaamista on usein hankalampi huomata, sillä sen aiheuttamaa vahinkoa on vaikeampi nähdä (Sullivan, 2011, s. 11). Hamarus (2008) toteaa, että henkisellä väkivallalla voidaan tarkoittaa esimerkiksi sanoja, ilmeitä ja eleitä. Hän määrittelee sosiaalisen väkivallan puolestaan pyrkimykseksi vaikuttaa esimerkiksi uhrin ystävyys- ja vuorovaikutussuhteisiin (Hamarus, 2008, s. 45–46).

Sullivanin (2011) mukaan fyysiseen kiusaamiseen, jota kutsutaan toisinaan myös suoraksi kiusaamiseksi tai -aggressioksi, lukeutuu pureminen, kuristaminen, hiuksista vetäminen, lyöminen, potkiminen, huoneeseen lukitseminen, nipistäminen, lävistäminen, töniminen, raapiminen, sylkeminen, väijyminen tai muunlainen fyysinen hyökkääminen tai pelottelu. Se pitää sisällään myös uhrin henkilökohtaisen omaisuuden vahingoittamisen (Sullivan, 2011, s. 11). Toisin sanoen fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan sellaisia hyökkäyksiä, jotka kohdistuvat kiusattuun suoraan (Olweus, 1991, s. 49). Vaikka Fyysinen kiusaaminen onkin usein helposti huomattavissa, niin Höistad (2003) kuitenkin toteaa, että fyysisessä kiusaamisessa kiusaaja saattaa toisinaan peitellä toimintaansa esimerkiksi tönäisemällä ”vahingossa” kiusattua (Höistad, 2003, s. 85). Fyysinen kiusaaminen voi pahimmillaan kuitenkin täyttää fyysisen väkivallan määritelmän kriteerit, jolloin tapauksesta voidaan käyttää kouluväkivalta-nimitystä (Kiilakoski, 2009, s. 33). Suoran kiusaamisen vakavuus määritellään usein uhrille

aiheutuneiden vaikutusten perusteella (Bauman & Del Rio, 2006, s. 226). Fyysinen kiusaaminen on Olweuksen ja Mäkelän (1992) mukaan yleisempää poikien keskuudessa. Tytöt puolestaan käyttävät poikia useammin henkisen kiusaamisen keinoja (Olweus & Mäkelä, 1992, s. 23).

Sullivanin (2011) mukaan psyykkinen kiusaaminen, jota kutsutaan toisinaan myös epäsuoraksi kiusaamiseksi tai -aggressioksi, on ikään kuin hyökkäys kohdistetun henkilön ”sisälle” (Sullivan, 2011, s. 11–13). Bauman ja Del Rio (2006) ovat Salmivallin (2011) kanssa samaa mieltä siitä, että tämän toiminnan tarkoituksena on fyysisen kiusaamisen tavoin vahingoittaa yksilöä, mutta koska siitä ei jää fyysisiä jälkiä, sitä pidetään usein vähemmän vahingollisena kiusaamismuotona. Tämä on kuitenkin virheellinen ajattelutapa, sillä psykologinen kiusaaminen voi olla yhtä haitallista tai jopa vakavampaa kuin fyysinen kiusaaminen (Bauman & Del Rio, 2006, s. 226; Sullivan, 2011, s. 11–13). Sanallinen kiusaaminen voi ilmetä sekä suorana että epäsuorana kiusaamisena (Höistad, 2003, s. 82). Sanalliseen suoraan kiusaamiseen lukeutuu Sullivanin (2011) mukaan puhelinsoitot, rahan kiristäminen, seksuaalisesti vihjailevan tai väärinkäyttävän kielen käyttäminen, julmien huomautuksien tekeminen, nimittely, ikävien viestien lähettäminen, kiusanteko ja väärin tai ilkeiden huhujen levittäminen. Sanallisen kiusaamisen lisäksi on olemassa sanatonta kiusaamista, joka voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan sanattomaan kiusaamiseen (Sullivan, 2011, s. 11–13).

Sullivanin (2011) mukaan suora sanaton kiusaaminen on usein osa fyysistä tai sanallista kiusaamista. Siihen lukeutuu muun muassa ilkeät ilmeet ja tönkeät eleet. Vaikka tämä käytös ei välttämättä vaikuta tärkeältä, sillä voi olla suurikin rooli jo meneillään olevan kiusaamisen vahvistamisessa (Sullivan, 2011, s. 13). Hamarus (2008) toteaa, että suoraa sanallista kiusaamista on paljon helpompaa havaita kuin epäsuoraa sanallista kiusaamista. Vaikka sanallinen kiusaaminen saattaa olla vain pelkkää kiusoittelemista, niin se saattaa kehittyä ajan kanssa vakavampaan suuntaan (Hamarus, 2008, s. 46–47). Epäsuora sanaton kiusaaminen on kavalia ja hienovaraista ja siihen lukeutuu usein ihmissuhteiden manipulointi ja ystävyysuhteiden pilaaminen (Sullivan, 2011, s. 13). Yleisesti ottaen se tarkoittaa tarkoituksenmukaisella ja usein myös systemaattisella tavalla kiusatun eristämistä jostakin ryhmästä ja hänen huomiotta jättämistä (Olweus, 1994, s. 98; Sullivan, 2011, s. 13). Epäsuoralle kiusaamiselle on yleistä myös pahan puhuminen uhrin selän takana tai perättömien juorujen levittely (Hamarus, 2008, s. 45). Salmivalli (1998) toteaa, että epäsuoran kiusaamisen toteuttamisen ajatellaan vaativan sosiaalista älykkyyttä, sillä se auttaa kiusaajaa tekemään havaintoja ympäröivästä maailmasta. Sosiaalisesti älykkään kiusaajan ajatellaan pystyvän

vaikuttamaan hienovaraisesti toisiin ihmisiin ja näin saamaan heidät asettumaan yhtä yksilöä, eli kiusattua, vastaan (Salmivalli, 1998, s. 39–40).

Salmivallin (1998) mukaan kiusaamisen yksi tyypillisimmistä merkeistä on systemaattinen ja tarkoituksenmukainen toista vahingoittava käytös, joka kohdistuu toistuvasti samaan henkilöön. Näin ollen esimerkiksi hännääminen tai kiusoittelu ei täytä koulukiusaamisen tunnusmerkkejä (Salmivalli, 1998, s. 30–31). Höistad (2003) toteaa, että yksittäisiä epämiellyttäviä tapahtumia ei voida laskea kiusaamiseksi. Kiusaamiseksi voidaan määritellä vasta sellainen toiminta, joka on systemaattista (Höistad, 2003, s. 80). Salmivalli (1998) korostaa, että myös silloin ei ole kysymys kiusaamisesta, kun kaksi keskenään tasaväkiä oppilasta selvittelee välejään tai riitelee, vaan kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee yleensä voimasuhteiden epätasapaino, jolloin kiusattu on puolustuskyvytön kiusaajaansa vastaan. Toisinaan voimasuhteiden epätasapaino voi johtua pelkästään siitä, että kiusaajia on kiusattuun nähden enemmän (Salmivalli, 1998, s. 30–31).

Sullivanin (2011) mukaan kiusaaminen on vahingollista, mutta se ei koskaan ole rikollista toimintaa. Jotkut aggressiiviset toimet saattavat sisältää kaikki kiusaamiselle ominaiset pääpiirteet, mutta niiden voimakkuus ja vakavuus menevät koulukiusaamisen rajojen ulkopuolelle, jonka vuoksi ne eivät jää koulun lainkäyttövallan piiriin. Tällaisesta esimerkkinä olisi esimerkiksi jonkun vahingoittaminen vakavasti tai hyökkääminen uhria kohtaan aseella tai jollain sellaisella esineellä, joka voisi aiheuttaa vahinkoa uhrille. Myös varkaus, seksuaalinen loukkaaminen tai esimerkiksi tappamisella uhkailu ylittävät koulukiusaamisen rajat (Sullivan, 2011, s. 13).

Sullivanin (2011) nostaa myös esille sen näkökulman, että lapset saattavat toisinaan leikkiä kohtuuttoman fyysisiä tai sanallisia pelejä, jotka voivat vaikuttaa aggressiivisilta tai kurittomilta aikuisten silmissä. Tällainen toiminta sisältää muun muassa leikitappelut, kiusanteon ja nimittelyn tasavertaisten lasten välillä. Mikäli kyseinen toiminta ja tapahtumat eivät ole toistuvia tai niiden ei ole tarkoitus aiheuttaa haittaa, niitä voidaan pitää pahimmillaan kiusaamiskäyttäytymisenä, jolloin opettajan tehtäväksi jää seurata mahdollista toiminnan kärjistymistä ja tapahtumatiheyttä (Sullivan, 2011, s. 13).

3. Verkkokiusaaminen

Shariff ja Churchill (2010) toteavat, että nykyajan lapset ja nuoret ovat syntyneet paljon erilaisempaan maailmaan kuin heidän vanhempansa. Nykypäivänä moni nuori tukeutuu paljon ympärillään olevaan teknologiaan. Teknologia toimii positiivisena, tuottavana ja luovana osana nuorten toimintaa ja heidän identiteettinsä kehittymistä. Ennen kaikkea teknologia sallii sosiaalisen aktiivisuuden, joka antaa nuorille mahdollisuuden tuntea olevansa yhteydessä vertaisiinsa, olivatpa he missä päin maailmaa tahansa. Internetin monista hyvistä puolista huolimatta, Shariff ja Churchill (2010) huomauttavat, että internetillä on myös negatiivinen kääntöpuoli, joka voi olla aiheuttaa todella suurta harmia internetin käyttäjille (Shariff, S. & Churchill, A., 2010, s. 270).

Internetin käytön yleistymisen myötä myös verkkokiusaaminen on yleistynyt huomattavasti. Internetissä kuvat, videot ja juorut leviävät nopeasti erilaisten palveluiden kautta. Internet ja erilaiset älylaitteet, kuten puhelimet ja tabletit, ovat laajentaneet kiusaamisen mahdollisuuksia (Hamarus, 2012, s. 38–40). Vielä muutama vuosikymmen sitten verkkokiusaaminen oli erittäin harvinaista johtuen internetin käytön vähäisyydestä. Kuitenkin sosiaalisen median, internetin ja älylaitteiden käytön lisääntyessä verkkokiusaaminen on yleistynyt (Mäntylä, Kivelä, Ollila & Perttola, 2013, s. 33). Shariffin (2013) mukaan internetin yleistyessä, kiusaamisen huomattiin ottaneen täysin uuden muodon ja siirtyneen uudelle alustalle –syntyi verkkokiusaaminen. Verkkokiusaamista havaittiin ensimmäisen kerran 1990-luvun lopulla (Shariff, 2013, s. 3).

Sullivan (2011) toteaa, että sosiaalisen median sivustoilla tapahtuva sosiaalinen verkostoituminen on samankaltaista kuin todellisessa elämässä, mutta kyseisten sivustojen huono puoli on se, että ne tarjoavat myös mahdollisuuden verkkokiusaamiseen. Käyttäjät voivat halutessaan lähettää haitallisia viestejä, osallistua kiusaamiseen tai olla vain sivustakatsojina, varastaa käyttäjien henkilöllisyyksiä ja salasanoja, ja käyttää varastettuja tilejä vahingollisten postauksien tekoon (Sullivan, 2011, s. 62).

Sosiaalisen median sivustot ovat hyvin suosittuja teini-ikäisten nuorten keskuudessa. Tällaisia sivustoja ovat esimerkiksi WhatsApp, YouTube, Instagram, Snapchat, TikTok ja Facebook. Ebrandin ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden (2019) toteuttama tutkimus paljastaa, että suomalainen keskivertonuori käyttää internetiä 31–40 tuntia viikossa. Internetin käyttö painottuu enimmäkseen kello 15–01 välille ja on huipussaan ilta kuuden ja yhdentoista välillä. (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut, 2019). Aktiivisin internetin ja sosiaalisen median käyttö tapahtuu siis koulupäivän ulkopuolella ja on näin ollen

koulun ulottumattomissa. Ebrandin ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden (2019) tutkimukseen osallistuneista suomalaisista noin 25 % on kokenut kiusaamista sosiaalisessa mediassa. Määrä on 10 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2016 tehdyssä tutkimuksessa. Vaikka tutkimuksen mukaan noin joka neljäs suomalainen nuori on kokenut kiusaamista sosiaalisessa mediassa ja yli 60 % on nähnyt muiden kiusaamista, ainoastaan 2,4 % vastaajista myöntää varmuudella kiusanneensa toisia. Sen sijaan yli 76,6 % kertoo, ettei ole koskaan kiusannut ketään sosiaalisessa mediassa, ja 21 % vastaajista ei ole täysin varma, onko heidän toimintansa ollut kiusaamista. (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut, 2019). Epävarmuus ja tulkinnanvaraisuus voi selittyä sillä, etteivät vastaajat ole osanneet täysin tunnistaa mahdollista kiusaamista. Voi olla, että osa vastaajista on alkanut vasta myöhemmin miettimään, oliko heidän tai muiden käytöksessä jotain väärää ja toista loukkaavaa. Tästä syystä on tärkeää ymmärtää ja tunnistaa kiusaamistilanteita.

3.1 Mitä verkkokiusaaminen on?

Shaheen Shariffin ja Andrew Churchillin (2010) määritelmän mukaan verkkokiusaaminen on informaatio ja kommunikaatio teknologian –erityisesti puhelimien ja internetin– väärinkäyttöä, jonka tarkoituksena on aiheuttaa pahaa oloa kiusaamisen kohteeksi joutuneelle henkilölle (Shariff & Churchill, 2010, s. 272). Sullivan (2011) täydentää, että verkkokiusaamisen tarkoituksena on aiheuttaa kiusatulle ahdistusta ja pahaa oloa jatkuvan manipuloinnin ja/tai nöyryyttämisen ja/tai vertaisryhmän ulkopuolelle sulkemisen avulla (Sullivan, 2011, s. 57).

Hanewaldin (2013) mukaan verkkokiusaamis-termin (engl. cyber-bullying tai cybermobbing) kehitti ensimmäisenä kanadalainen koulutusneuvoja, Bill Belsey. Bill Belseyn mukaan verkkokiusaamisen ydin on jatkuvassa haitan ja harmin teossa. Bill Belseyn määritelmää on myöhemmin kuitenkin haastettu ja on esitetty, että verkkokiusaaminen voi olla myös kertaluontoista ja pilailumielessä tehtyä (Hanewald, 2013, s. 5). Suomalainen rikoskomisario ja internetpoliisi Marko Forss (2014) korostaa myös toiminnan jatkuvuutta. Hänen mukaansa jatkuvat asiaton käytöstä sisältävät teot tiettyä henkilöä kohtaan käsitetään yleensä verkkokiusaamiseksi. Kuitenkin, vaikka Forss (2014) mukailee Belseyn (2013) ja Sullivanin (2011) määritelmiä kiusaamisen toistuvuudesta, hän toteaa, että myös yksittäinen internetissä lähetetty viesti voi riittää täyttämään jonkin rikoksen ja näin ollen myös kiusaamisen tunnusmerkit.

Sullivan (2011) lisää, että vaikka kiusaaminen onkin vahingollista kiusatulle, se ei kuitenkaan itsessään ole koskaan rikollista toimintaa. Jotkin kiusaamiseen liittyvät teot voivat kuitenkin ylittää koulukiusaamisen rajat. Näin tapahtuessa niistä tulee jonkin rikoksen tunnusmerkit täyttäviä rangaistavia tekoja (Forss, 2010, s. 35–36; Hanewald, 2013, s. 5; Sullivan, 2011, s. 13, 57). Kuten perinteisessä kiusaamisessa, myös verkkokiusaamisessa on kysymys voimasuhteiden epätasa-arvosta. Salmivallin (1998) tapaan myös Forss (2014) korostaa, että tasavertaisten henkilöiden välistä keskinäistä kinastelua tai yksittäistä suunsoittoa ei välttämättä pidetä vielä kiusaamisena voimasuhteiden epätasa-arvon puuttumisen takia (Forss, 2014, s. 35; Salmivalli, 1998, s. 30–31).

Forss (2014) kertoo, että ennen kun aikuiset liittyivät sosiaalisen median maailmaan, verkkokiusaamiseen ja sen vahingollisuuteen suhtauduttiin vähättelevästi (Forss, 2014, s. 3). Tällainen vähättelevä suhtautuminen näkyi siten, että sen sijaan, että verkkokiusaaminen olisi nähty haitallisena toimintana, se nähtiin huoltajien ja muiden aikuisten keskuudessa pikemminkin turvallisempaan kiusaamismuotona perinteiselle kiusaamiselle, fyysisen kontaktin puuttumisen vuoksi (Shariff, 2005, s. 7). Shariff (2005) kertoo, että aiemmin vanhempien ja muiden aikuisten silmissä perinteistä kiusaamista ei nähty niinkään ongelmana vaan nuoruuteen ja murrosikään kuuluvana vaiheena. Tästä vaiheesta lapset ja nuoret kasvaisivat ajan myötä pois ja lopulta aikuistuisivat. Kyseinen ajatustapa ja asenne muuttuivat kuitenkin pian Amerikassa 2000-luvun alussa tapahtuneiden kouluampumisten jälkeen, kun saatiin selville, että kaikki kouluampujat olivat olleet koulukiusattuja. Shariff (2005) ja Forss (2014) huomauttavat, että verkkokiusaamisen seuraukset voivat olla todellisuudessa yhtä vakavia tai jopa vakavampia kuin perinteisen kiusaamisen aiheuttamat seuraukset. Vasta myöhemmin aikuisten sosiaaliseen mediaan mukaantulon jälkeen verkkokiusaamisen vakavuus on todella huomattu (Forss, 2014, s. 35; Shariff, 2005, s. 7–8).

Aiemmin verkkokiusaaminen nähtiin myös perinteisen kiusaamisen jatkeena, sillä kiusaaminen saattoi alkaa koulun pihalla ja jatkua myöhemmin kotona internetin välityksellä (Shariff, 2005, s. 7–8). Sullivan (2011) tyrmää kuitenkin ajatuksen verkkokiusaamisen olemisesta yksi perinteisen kiusaamisen muodoista. Hänen mukaansa verkkokiusaaminen ei ole perinteinen kiusaamisen muoto tekijän nimettömyyden ja uhrin jatkuvan häirintämahdollisuuden vuoksi, vaan sitä voidaan pitää täysin omana perinteisestä kiusaamisesta irrallisena kiusaamisen muotona. Hänen mukaansa monille sähköisille viestintämuodoille ominainen nimettömyys vähentää myös sosiaalista vastuuta. Tämä taas madaltaa kynnystä tehdä vihamielisiä tai aggressiivisia tekoja internetissä (Sullivan, 2011, s. 57–58). Sullivan (2011) toteaa yhdessä

Forssin (2014) kanssa, että verkkokiusaajien voittamattomuus ja nimettömyys sekä verkkokiusaamisen aikaan ja paikkaan sitoutumattomuus vaikeuttavat verkkokiusaamisen hallitsemista koulujärjestelmässä. Hallittavuuden vaikeus voi avata oven myös muille nuorille osallistua kyseisenlaiseen käyttäytymiseen. Internetin ja sosiaalisen median pysyvyyden vuoksi kiusaaminen on jatkuvasti läsnä. (Forss, 2014, s. 36; Sullivan, 2011, s. 57–58).

3.2 Miten verkkokiusaaminen ilmenee?

Verkkokiusaamisella on monia eri muotoja ja sitä voi esiintyä monin eri tavoin eri verkkoympäristöissä. Forss (2014) korostaa, että kiusaamista esiintyy kaikissa sosiaalisen median palveluissa, vaikka kiusaamisen mahdollisuudet ja tavat vaihtelevatkin palveluiden välillä (Forss, 2014, s. 37). Susan Haring oli ensimmäinen henkilö, joka yritti tehdä mobiili- ja verkkoteknologian haitalliseen käyttöön liittyvää luokittelua tutkiessaan verkkokiusaamista vuonna 2002. Haring tunnisti neljä erilaista verkkoväkivallan muotoa, jotka hän nimesi seuraavasti: ”verkkostalkkaus” eli verkkotarkkailu (eng. cyber stalking), kiusatun arvon alentaminen (eng. degradation) ja häirintä (eng. online harassment). Näiden lisäksi Haring lisäsi listaan vielä luokan, josta hän käytti nimitystä ”online contact/off line harm” (Hanewald, 2013, s. 5).

Verkkotarkkailu tai ”verkkostalkkaus” (eng. cyber stalking) tarkoittaa Haringin (2002) mukaan kiusatun verkkoaktiivisuuden ja verkkotoiminnan tarkkailua. Verkkohäirinnällä (eng. online harassment) hän taas tarkoitetaan esimerkiksi kiusatun haukkumista ja pilkkaamista sekä huhujen levittämistä tästä. Arvon alentamisella (eng. degradation) hän taas viittaa kiusatun seksuaalisuuden, uskonnollisen vakaumuksen tai poliittisen kannan loukkaamiseen ja vähättelyyn. Online contact/off line harm tarkoittaa, että uhriin otetaan yhteyttä verkossa rikollisessa tarkoituksessa. Tekijä pyrkii voittamaan uhrin luottamuksen puolelleen, jonka jälkeen hän ehdottaa uhrille tapaamista oikeassa elämässä. Tapaamisen tarkoituksena on käyttää uhria hyväksi esimerkiksi taloudellisesti tai seksuaalisesti (Hanewald, 2013, s. 5).

Shariffin ja Churchillin (2010) mukaan verkkokiusaaminen voi näyttäytyä esimerkiksi rasistisena tai homofobisena kiusaamisena. Verkkokiusaaminen voi kohdistua myös jonkun ihmisen koulutukseen liittyviin erityistarpeisiin. Kiusaaminen voi olla sanallista tai sanatonta

ja sitä voidaan tehdä näkyvästi tai näkymättömästi. Kiusaamista voi esiintyä esimerkiksi suoranaisena uhkailuna, haukkumisena, juorujen levittämisenä tai uhrin ahdisteluna. Kiusaaminen voi näyttäytyä myös kiusaamisen uhriksi joutuneen henkilön syrjäyttämisenä ja vertaisryhmän ulkopuolelle sulkemisena (Shariff & Churchill, 2010, s. 272). Forss (2014) toteaa, että vaikka kiusatun sulkeminen vertaisryhmän ulkopuolelle ei olekaan mikään oikea rikos, se voi siitä huolimatta olla uhrille henkisesti rankempi paikka kuin esimerkiksi kiusaajan lähettämä yksittäinen rangaistava viesti (Forss, 2014, s. 35–36).

Netissä tapahtuva kiusaaminen voi saada myös entistä rankempia muotoja. Shariffin ja Churchillin (2010) mukaan, kiusattu voi joutua esimerkiksi hakkeroinnin, imitoinnin tai manipuloinnin kohteeksi. Hakkeroinnissa kiusaaja murtautuu esimerkiksi kiusatun tietokoneelle tarkoituksenaan aiheuttaa pahaa kiusatulle. Hakkeroinnin seurauksena kiusaaja voi julkaista ja levittää kiusatun yksityisiä tietoja tai mediaa, kuten esimerkiksi kuvia tai videoita (Shariff & Churchill, 2010, s. 272).

Kiusaaminen voi toimia myös kostonä. Ybarran ja Mitchellen vuonna 2004 tekemän tutkimuksen mukaan 51% nuorista, jotka olivat perinteisen kiusaamisen uhreja, muuttuivat itse muita todennäköisemmin kiusaajiksi netissä. Käänteistä ilmiötä motivoi kiusaamisen uhriksi joutuneen henkilön halu kostaa häntä kohtaan tehty vääräys. Ruudun takaa tapahtuva kosto ja tuntemattomien kiusaaminen on perinteistä kiusaamista turvallisempaa ja helpompaa netin antaman anonymiteetin ansiosta. Kiusaaminen netissä antaa myös perinteisen kiusaamisen uhrille voiman ja puolustautumisen tunteen, joita hänellä ei perinteisessä kiusaamistilanteessa välttämättä olisi (Hanewald, 2013, s. 7). Lämsän (2009) mukaan internetissä kiusaajan on äärimmäisen helppoa piiloutua väärän nimen tai anonymiteetin tarjoaman nimettömyyden taakse. Tästä syystä kiusattu ei saa välttämättä koskaan selville, kuka hänen kiusaajansa on, eikä hän ehkä koskaan tule kohtaamaan kiusaajaansa kasvokkain. Hän myös huomauttaa, että internetissä kiusaamisen kynnyks on niin matala, että henkilö, joka ei muuten kiusaisi, saattaa helposti sortua kiusaamaan. Kiusaaja voi nauttia kiusaamisen kautta saadusta huomiosta niin paljon, että on valmis jatkamaan kiusaamista saadakseen lisää huomiota (Lämsä, 2009, s. 65–66).

3.3 Miten verkkokiusaaminen toteutuu käytännössä?

Aiemmin tutustuimme erilaisiin verkkokiusaamisen tapoihin, kiusaamisessa käytettäviin välineisiin ja internetin luomaan anonymiteettiin. Seuraavaksi tarkastelemme perusteellisemmin verkkokiusaamisprosessia ja selvitämme, kuinka verkkokiusaaminen käytännössä toimii. Sullivan (2011) jakaa verkkokiusaamisprosessin viiteen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa tekijä valitsee kohteensa ja tekee päätöksen aloittaa kiusaamisen verkossa. Seuraavaksi tekijä valitsee ”aseet”, joita hän käyttää nolatakseen, nöyryyttääkseen, pelotellakseen tai sulkeakseen kohdehenkilönsä jonkin ryhmän ulkopuolelle. Tyypillisiä kiusaajan käyttämiä aseita ovat: verkkohäirintä, vertaisten verkkotarkkailu (engl. peer cyberstalking), ”dissaus” eli halveksinta, ”flaming”, esiintyminen toisena, valeprofiilien luominen, paljastaminen (engl. outing), huijaaminen ja syrjäyttäminen (Sullivan, 2011, s. 60–63).

Sullivan (2011) toteaa, että verkkohäirinnällä tarkoitetaan suoraan kiusaajan ja kiusatun välillä tapahtuvaa verkkokiusaamista. Se koostuu epämiellyttävistä tekstiviesteistä, sähköposteista ja muista lähetyksimuodoista, jotka lähetetään suoraan uhrille ja/ tai muille henkilöille. Vertaisten verkkotarkkailu (engl. peer cyberstalking), tai puhekielisemmin verkkotalkkaus, on samankaltaista kuin verkkohäirintä, mutta se on muodoltaan kuitenkin vielä vakavampaa. Siihen sisältyy tieto- ja viestintätekniikan käyttö uhrin tarkkailussa. Tekijä pyrkii häirinnän lisäksi myös uhkailemaan uhriaan sekä luomaan pelottavan ja ahdistavan olotilan jatkuvien ja intensiivisten verkkohyökkäysten avulla. Verkkotarkkailuun voi kuulua syytöksiä, vahingoittamisella uhkailua ja törkeää puhetta, joiden tarkoituksena on häiriköidä ja pelotella kiusaamisen uhria (Sullivan, 2011, s. 61).

”Dissaus” eli halveksinta tarkoittaa Sullivanin (2011) mukaan ilkeiden, haitallisten tai valheellisten tietojen lähettämistä tai jakamista kiusatusta kolmansille osapuolille. Tämä voi joskus pitää sisällään asianomaisten informointia asiasta. Dissaus voi sisältää ilkeiden, väärin ja valheellisten syytösten tekemistä ja/tai uhrin mainetta ja suhteita vahingoittavan materiaalin jakamista verkkoon (Sullivan, 2011, s. 61).

”Flaming” on puolestaan Sullivanin (2011) mukaan vihamielistä ja loukkaavaa vuorovaikutusta internetin käyttäjien välillä. Sitä ilmenee yleensä keskustelupalstoilla, Internet Relay Chatissa (IRC), sähköpostissa tai videopalveluissa. Se on yleensä seurausta todellisen maailman kysymyksiin liittyvistä keskusteluista, kuten: politiikasta, uskonnosta ja filosofiasta, tai aiheista, jotka polarisoivat alaryhmiä. Sitä voidaan pitää verkkokiusaamisena, jos joku tekee

sitä säälimättömästi tai jos se järjestetään siten, että joukko ihmisiä ryhtyy yhteishyökkäykseen yhtä henkilöä vastaan (Sullivan, 2011, s. 61). ”Flaming” on hyvin samantyyppistä kuin kollektiivinen verkkokiusaaminen. Forss (2014) kertoo kollektiivisen verkkokiusaamisen olevan tiettyjen henkilöiden rajuakin kiusaamista ja arvostelua keskustelupalstoilla ja erilaisissa internetin ryhmissä. Erona ”flamingiin” on kuitenkin se, että kollektiivisessa verkkokiusaamisessa osa kiusaamiseen osallistujista toimii passiivisina sivustakatsojina eivätkä näin osallistu aktiivisesti kohteen kiusaamiseen (Forss, 2014, s. 40).

Esiintyminen toisena tarkoittaa Sullivanin (2011) mukaan puolestaan sitä, että kiusaaja nöyryyttää kiusattua esittämällä kiusattua. Kiusaaja ikään kuin varastaa kiusatun identiteetin joko hakkerioimalla kiusatun yksityisiä tilejä, kuten sähköpostin, tai antaen muiden olettaa, että hän on kyseinen henkilö. Tämän jälkeen kiusaaja voi lähettää viestejä sosiaalisen median sivustoilla kiusatun nimissä, antaen kiusatusta vihamielisen, loukkaavan tai typerän kuvan (Sullivan, 2011, s. 61).

Sullivan (2011) toteaa, että valeprofiilien luominen sisältää valheellisen, ilkeän ja väärän tiedon levittämistä kiusatusta. Valeprofiilin luomisen tarkoituksena on hämmentää ja nöyryyttää kiusattua sekä hyökätä kiusatun henkilön uskottavuutta kohtaan luomalla esimerkiksi verkkosivustoja tai blogeja (Sullivan, 2011, s. 61). Kuitenkin, toisin kuin voisi luulla, Forssin (2014) mukaan edellä mainittujen kaltaiset identiteettivarkaudet eivät ole tällä hetkellä itsessään kriminalisoituja tekoja. Kuitenkin varastetun identiteetin alaisuudessa tehdyt teot voivat olla. Esimerkiksi, jos kiusatusta henkilöstä tehdään valeprofiili kiusatun nimellä ja kuvilla, mutta profiililla ei kirjoiteta mitään kiusatun kunniaa loukkaavaa, teko ei välttämättä täytä minkään rikoksen tunnusmerkkejä, eikä näin ollen johda rangaistustoimenpiteisiin (Forss, 2014, s. 80).

Paljastaminen (outing) tapahtuu Sullivanin (2011) mukaan, kun kiusaaja lähettää kiusatusta arkaluontoisia, yksityisiä tai häpeällisiä tietoja toisille osapuolille tekstiviestien tai valokuvien välityksellä. Tietojen jakamiseen tekijä käyttää yleensä puhelinta tai tietokonetta. Paljastaminen voi tarkoittaa esimerkiksi kiusatun henkilön seksuaalisen suuntautumisen paljastamista. Huijaus tarkoittaa sitä, että paljastaminen tehdään hankkimalla tietoja uhrista petollisin keinoin. Tekijä voi esimerkiksi teeskennellä olevansa uhrin ystävä, joka lähettää saamansa luottamukselliset tiedot muille. Näiden kahden vaiheen takia se merkitsee sekä petosta että nöyryyttämistä ja on käytännössä kaksinkertaisen kiusaamisen teko. Syrjäyttäminen on puolestaan henkilön tarkoituksellista ja tarkoituksenmukaista syrjäyttämistä ja ryhmän

ulkopuolelle sulkemista. Tekoa pahentaa se, jos tekijä varmistaa, että kaikki ryhmän jäsenet varmasti tietävät kyseisen yksilön ulos sulkemisesta. Tämä alentaa uhria entisestään (Sullivan, 2011, s. 61–62).

Kolmannessa vaiheessa valitaan tekniikka. Tällä tarkoitetaan kiusaajan valitsemia teknisiä laitteita, joita hän käyttää kiusaamiseen. Puhelinta tai tietokonetta voidaan käyttää sekä verkkokiusaamisen tuottamiseen että sen käynnistämiseen. Sullivan (2011) huomauttaa, että 2010-luvulle asti tietokone on ollut selvästi valituin ”ase” verkkokiusaamisessa. Älypuhelimien kehitys on kuitenkin lisännyt puhelimien käyttöä sekä käytettävissä olevien palveluiden määrää verkkokiusaamisessa (Sullivan, 2011, s. 62).

Neljännessä vaiheessa kiusaamistavan ja kiusaamiseen käytettävän laitteen valinnan jälkeen, tekijän on Sullivanin (2011) mukaan valittava kiusaamisessa käytettävä media. Verkkokiusaamisen luomiseen, kehittämiseen ja lähettämiseen on kuusi päävälinettä, joista viisi ensimmäistä on määritelty amerikkalaisella verkkosivustolla CyberBully. Sähköposti on suhteellisen anonyymi väline, etenkin jos henkilö hakkeroi sähköpostitilin tai salaa henkilöllisyytensä. Uhkailevia viestejä, huhuja, valheita ja julmia kuvia on lähetetty sähköpostitse, joskus käyttämällä vääriä tai varastettuja henkilöllisyyksiä. Twitter kasvatti suosiotaan 2010-luvulla ja se antaa ihmisille mahdollisuuden keskustella asioista, lähettää säännöllisesti viestejä ja kommentoida nykytapahtumia ja muiden toimintaa. Twitterin kautta lähetettyjä ikäviä ja haitallisia viestejä ilmenee nykyään yhä enemmän (Sullivan, 2011, s. 62–63).

Photoshop on Adoben ammattilaiskäyttöön tarkoitettu kuvankäsittelyohjelma. Sullivanin (2011) mukaan se mahdollistaa vaarattomien valokuvien muuttamisen loukkaaviksi tai pornografisiksi kuviksi. Sullivanin mukaan näitä kuvia voidaan lähettää esimerkiksi puhelimen tai tietokoneen kautta. Rikoksentekijät voivat myös salaa ottaa kiusallisia kuvia ja välittää ne sitten nöyryyttääkseen uhria. Blogit ovat myös yksi sosiaalisen median kanavista, joita voidaan käyttää kiusaamistarkoituksessa. Monet teini-ikäiset ovat luoneet internet-blogeja, joiden tarkoituksena on ”dissata” ja halveksia kilpailijoita tai vihollisia, ja kutsua muita osallistumaan tähän prosessiin. Koska blogeja on helppo perustaa ja tekijöitä on vaikea tunnistaa, tämä voi johtaa tuhoavien, vahingollisten ja pysyvien nettisivujen olemassaoloon (Sullivan, 2011, s. 62–63).

Viides vaihe, eli päätöksenteko, on kiusaamisprosessin viimeinen vaihe. Sullivanin (2011) mukaan tässä vaiheessa kiusaaja tekee päätöksen siitä, aloittaako hän kiusaamisen vai ei. Jos

päätetään vetää niin sanotusti liipaisimesta, verkkokiusaamishyökkäys voidaan lähettää yhdelle tai useammalle kohteelle, pelkälle kohdeyleisölle, kohdeyleisölle kohde pois lukien, tai kaikille edellä mainituille (Sullivan, 2011, s. 63).

4. Syyt kiusaamiseen ja kiusaamisen vaikutukset

Käsitlemme tässä luvussa kiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia niin kiusatun, kiusaajan kuin yhteisönkin näkökulmasta. Tämän lisäksi käsittelemme kiusaamiseen johtavia tekijöitä, kuten sitä, miksi joku tietty henkilö joutuu kiusatuksi tai mikä ajaa kiusaajan aloittamaan kiusaamisen.

Salmivalli (1998) toteaa, että kiusaaminen ei kohdistu sattumanvaraisesti keneen tahansa, vaan kiusatuilla lapsilla on usein jotain sellaisia piirteitä, joiden perusteella he valikoituvat kiusaamisen kohteiksi. Yleinen arkielämän uskomus on, että kiusaaminen johtuu uhrien ulkoisesta poikkeavuudesta, kuten ylipainosta, vammasta tai vaikkapa oudosta murteesta. Kuudesluokkalaisille teetetyt tutkimuksen mukaan tavallisin syy kiusaamiselle oli kyselyyn vastanneiden oppaiden mukaan kuitenkin se, että uhrilla oli jokin muu ärsyttävä ominaisuus tai tapa. Kiusattuja lapsia pidettiin lähes poikkeuksetta jollakin tavalla erilaisina tai omituisina. Muiksi kiusaamisen syiksi nostettiin esille myös fyysinen erilaisuus tai se, että oppilas oli uusi luokalla (Salmivalli, 1998, s. 98–102). Hamaruksen (2008) mukaan kiusaaminen alkaa usein potentiaalisen kiusaamisen uhrin testaamisella, jolloin kiusaaja hakee tietoa uhrin reaktioista kiusaamistoimintaan. Kiusaaja hakee tämän testaamisen avulla kiusaamisen kohdetta ja syytä kiusaamiselle (Hamarus, 2008, s. 13–14).

Kiusatuilla lapsilla on usein heikko itsetunto (Salmivalli, 1998, s. 103). Sandersin ja Phyen (2004) mukaan uhrin näkevät itsensä usein henkisesti tylsinä, tyhminä ja arvottomina. Kiusatuksi joutuvat oppilaat voivat olla vähemmän älykkäitä ja kiusaajat saattavatkin valikoida uhreikseen sellaisia oppilaita, jotka eivät pärjää koulussa kovin hyvin. Tämän lisäksi uhreilla on usein huonommat sosiaalisen älykkyyden, kognition ja henkiset taidot verrattuna kiusaajaan (Sanders & Phye, 2004, s. 21–22). Uhrin ovat usein ahdistuneita ja melko hiljaisia oppilaita (Salmivalli, 1998, s. 103). Uhrin ovat usein myös masentuneita ja heillä voi olla jopa itsemurha-ajatuksia (Sanders & Phye, 2004, s. 22).

Björkqvistin ja Östermanin (1999) mukaan eräässä tutkimuksessa tutkittiin sitä, miten kiusaajat, uhrin ja kontrolliryhmä näkivät itsensä. Tutkimuksessa verrattiin heidän egokuviaan eli käsityksiä omasta persoonallisuudestaan, ihanteellisia egokuvia eli heidän ihannekuvaansa siitä, millaisia he haluaisivat olla ja normatiivisia egokuvia eli heidän käsityksiään persoonallisuusominaisuuksien yleisistä normeista. Egokuvan ja ihanteellisen egokuvan välisillä eroavaisuuksilla mitattiin itsetuntoa ja egokuvan ja normatiivisen egokuvan välisillä

eroilla mitattiin subjektiivista sosiaalista menestystä. Kuten voidaan odottaa, uhreilla oli erityisen huono itsetunto ja he tunsivat olevansa sosiaalisesti epäonnistuneita. Uhrit saivat myös korkeat pisteet masennukseen ja alhaiseen impulsiivisuuteen liittyen, eivätkä he usein kokeneet itseään viehättäviksi. Tyypillisin persoonallisuusominaisuus kiusaajilla oli puolestaan äärimmäisen korkea valta-asema (Björkqvist & Österman, 1999, s. 58).

Uhreiksi joutuneet pojat ovat usein muita ikäisiään fyysisesti heikompia, jolloin kiusaajan on helpompi saada yliote uhrista (Salmivalli, 1998, s. 103). Sanders ja Phye (2004) korostavat tämän olevan yksi syy siihen, miksi kiusaajat ottavat usein kohteekseen sellaisia uhreja, joihin nähden heillä on fyysisiä etuja. Tällaisia uhreja voivat olla esimerkiksi liikuntarajoitteiset, ylipainoiset tai fyysisesti ei niin viehättävät oppilaat. Uhrit voivat olla myös oppilasmassan nuorimpia oppilaita, jolloin he joutuvat helposti vanhempien oppilaiden kiusaamisen kohteeksi (Sanders & Phye, 2004, s. 22).

Lapset, nuoret ja aikuiset viettävät yhä enemmän aikaa internetissä ja sosiaalisen median maailmassa. Bersonin, Bersonin ja Ferronin vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen mukaan 25 % teini-ikäisistä nuorista vietti verkossa aikaa kuudesta yhdeksään tuntia joka päivä. Tämän lisäksi 12 % tutkimukseen osallistuneista kertoi viettävänsä verkossa jopa 10–12 tuntia päivässä. Tutkimukseen osallistuneista 92 % kertoi kodin tietokoneen olevan ainoa laite, jolla he pääsivät verkkoon (McQuade, Colt & Mayer, 2009, s. 77). Nykyaikaisten puhelimien ja tietokoneiden myötä, uskomme verkossa vietetyn ajan kasvaneen entisestään. Nykypäivänä verkkoon pääsy on helpompaa ja nopeampaa teknologian kehittymisen ja verkkoon pääsevien laitteiden yleistymisen ansiosta. Nopeammat yhteydet ja verkkoon pääsyn helppous lisäävät verkkokiusaamisen mahdollisuuksia entisestään.

Kanadalaiseen verkkokiusaamistutkimukseen osallistuneista oppilaista 25 % kertoi kokeneensa kiusaamista verkossa. Verkkokiusatuista n. 62 % oli tullut kiusatuiksi 1–3 kertaa ja n. 40 % oli tullut kiusatuiksi yli neljä kertaa. Tulosten mukaan naispuolisia henkilöitä kiusataan hieman miespuolisia henkilöitä enemmän, erityisesti teini-iässä, mutta kiusattujen sukupuolella ei ollut kuitenkaan suurta merkitystä. Tutkimuksessa huomattiin myös, että miespuoliset henkilöt olivat naispuolisia henkilöitä todennäköisempiä kiusaamaan muita verkossa (Cowie & Jennifer, 2008, s. 10; Sullivan, 2011, s. 64).

Livingstonen and Boberin Britanniassa vuonna 2005 tekemän tutkimuksen mukaan tutkimukseen osallistuneista 9–11-vuotiaista n. 11 %, 12–15-vuotiaista n. 35 % ja 16–19-vuotiaista n. 44 % olivat tulleet verkkokiusatuiksi. Lisäksi he kertovat tutkimuksesta, jossa alle

18-vuotiaista tutkimukseen osallistuneista 50 % oli joutunut halveksinnan uhriksi, 30 % oli tullut nimitellyksi, 21 % oli joutunut uhkailujen kohteiksi ja 19 % oli joutunut huhupuheiden kohteiksi verkossa toimiessaan (Cowie & Jennifer, 2008, s. 10–11).

Juvosen ja Grossin vuonna 2008 tehtyyn tutkimukseen osallistui 1454 12–17-vuotiaista amerikkalaista nuorta. Tutkimus keskittyi erityisesti pitkäaikaiseen, eli yli 12 kuukautta kestäneeseen verkkokiusaamiseen. Tutkimus osoitti, että osallistuneista 72 % olivat kokeneet aggressiota verkossa vähintään kerran. 41 % osallistuneista ilmoittivat joutuneensa aggression kohteeksi yhdestä kolmeen kertaa. 13 % ilmoittivat joutuneensa aggression kohteeksi neljästä kuuteen kertaa ja 19 % kertoivat joutuneensa kohteeksi vähintään seitsemän kertaa tai useammin (Sullivan, 2011, s. 64).

Lin Kanadassa vuonna 2007 tekemän tutkimuksen mukaan tutkimukseen osallistuneista verkkokiusatuista noin puolet eivät tieneet, kuka heidän kiusaajansa todellisuudessa oli (Sullivan, 2011, s. 65). Vaikka nimettömyydellä on suuri rooli verkkokiusaamisessa, niin suurimmassa osassa verkkokiusaamistapauksista kiusaajana on toiminut joku kiusatun tuttu tai läheinen henkilö. Yhdysvaltalaisen NCMEC:n tutkimuksen mukaan 73 % toistuvissa verkkokiusaamistapauksissa kiusaajana toimi kiusatun luokkakaveri tai henkilö, jota kiusattu oli pitänyt kaverinaan (Hanewald, 2013, s. 8–9). Ulkomaiset tutkimustulokset tukevat Suomessa saatuja tuloksia. Forssin (2014) toteaa, että Mannerheimin lastensuojeluliiton vuonna 2009 tekemän hyvinvointikyselyn mukaan Suomessa 57 % verkkokiusaajista käy samaa koulua kiusatun kanssa, 26 % kiusaajista on muualta ja vain 17 % on täysin tuntemattomia. Forss (2014) kuitenkin huomauttaa, etteivät edes opettajat ole turvassa verkkokiusaamiselta, sillä Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n vuonna 2010 tekemän kyselyn mukaan joka kymmenes opettaja on joutunut verkkokiusaamisen kohteeksi työuransa aikana (Forss, 2014, s. 46).

Vaikka Sullivanin (2011) mielestä verkkokiusaamista ei tulisi nähdä perinteisen kiusaamisen jatkeena vaan mieluummin omana kiusaamisen lajinaan, ovat ne kuitenkin vahvasti yhteydessä toisiinsa. Hän huomauttaa, että opiskelijat, joita kiusataan verkossa ovat todennäköisesti myös kiusattuja koulussa. Useille teini-ikäisille internet on osa heidän jokapäiväistä sosiaalista ympäristöään. Aivan kuten kiusaamista esiintyy todellisessa ajassa ja paikassa, sitä tapahtuu myös internetissä (Sullivan, 2011, s. 57–58, 64). Niistä Juvosen ja Grossin tutkimukseen osallistuneista 12–17-vuotiaista, joista 72 % olivat kokeneet verkkoaggressiota vähintään kerran, 85 % kiusattiin myös koulussa (Sullivan, 2011, s. 64). NCMEC:n tutkimuksessa 43 % kiusaamistilanteista tapahtui myös koulupäivän aikana koulussa (Hanewald, 2013, s. 8–9).

Pohjoismaisen NCPC:n vuonna 2007 tekemä tutkimus paljastaa, että 75 % kiusatuista oppilaista saivat lopulta selville kiusaajansa ja, että 75 prosentissa näistä tapauksista kiusaaja oli uhrin ystävä tai joku, jonka kiusattu tunsi koulusta tai koulun ulkopuolelta (Sullivan, 2011, s. 65). Hanewaldin (2013) mielestä tämä kertoo koulunhenkilökunnan puutteellisesta valvonnasta tai koulun vanhentuneista verkkosuojauksista (Hanewald, 2013, s. 8–9).

Kiusaamisen kohteeksi joutuneet lapset on perinteisesti jaettu passiivisiin ja provokatiivisiin uhreihin (Sanders & Phye, 2004, s. 20). Passiiviset uhrin ovat usein hiljaisia, ahdistuneita ja epäaggressiivisiä (Salmivalli, 1998, s. 103). Sandersin ja Phyen (2004) mukaan heille on myös tyypillistä epävarmuus ja avuttomuuden tunne ja he saattavat vaikuttaa hermostuneilta ulkoapäin. Passiiviset uhrin leimataan usein myös alistuviksi, koska he sietävät hyökkäyksiä ja loukkauksia kostamatta niitä (Sanders & Phye, 2004, s. 20). Salmivalli (1998) toteaa, että provokatiivisille uhreille on myös tyypillistä ahdistuneisuus, he voivat olla tämän lisäksi myös aggressiivisiä (Salmivalli, 1998, s. 103). Heille on tyypillistä itsensä puolustaminen ja he joutuvatkin usein vaikeuksiin temperamenttinsa vuoksi (Sanders & Phye, 2004, s. 20). Salmivallin (1998) mukaan proaktiiviset uhrin aiheuttavat usein ärtymystä ja jännitteitä ympäristössään ja he saattavat myös itse kiusata toisia. Kaikista uhreista kuitenkin vain alle 20 prosenttia on todettu olevan provokatiivisia (Salmivalli, 1998, s. 103).

Sandersin ja Phyen (2004) mukaan kiusatuksi tulleet lapset voidaan jaotella myös matala-aggressiivisiin ja korkea-aggressiivisiin ryhmiin. Yleisesti ottaen matala-aggressiiviset uhrin muistuttavat passiivisia uhreja ja korkea-aggressiiviset puolestaan muistuttavat provokatiivisia uhreja. Korkea-aggressiivisiä ja matala-aggressiivisiä uhreja on olemassa keskimäärin saman verran. Tämän lisäksi kiusaamisen uhrin voidaan jaotella myös kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen näistä ryhmistä sisältää uhrin, joita muut hyljeksivät uhriksi joutumisen vuoksi. Toiseen ryhmään kuuluu sellaiset uhrin, joita hyljeksitään heidän aggressiivisuutensa vuoksi. Kolmanteen ryhmään kuuluu sellaiset oppilaat, joita muut hyljeksivät molempien edellisten ryhmien piirteiden vuoksi. Viimeisimpään ryhmään kuuluvat oppilaat ovat usein sekä kiusaamisen uhreja että itse kiusaajia (Sanders & Phye, 2004, s. 20).

4.1 Kiusaamistilanteen synty ja siihen vaikuttavat tekijät

Kiusaamistilanteen yhteydessä pohditaan usein sitä, millainen kiusaaja tai kiusattu on ja mikä on johtanut kiusaamistilanteeseen (Hamarus, 2008, s. 27). Höistad (2003) toteaa, että kiusaamistilanteen syntymiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Näitä voivat olla esimerkiksi

luokan ilmapiiri ja henkilökemiat. Yleisestä käsityksestä poiketen kiusaamisen syynä ei välttämättä kuitenkaan aina ole ulkonäkö tai käyttäytyminen, vaan esimerkiksi ihmissuhdevaikeudet (Höistad, 2003, s. 108). Kiusaamisen motiivina voi toimia käytännössä mikä tahansa asia, jopa kiusaajan epärealistinen käsitys kiusatusta (Lämsä, 2009, s. 59). Kiusaaminen liittyy usein valtaan, ryhmäpaineeseen, pelkoon tai kateuteen (Höistad, 2003, s. 64). Kiusaamisprosessi voi alkaa myös kiusaajan epävarmuudesta, itsetunto-ongelmista, ennakkoluuloista tai vaikkapa kateudesta (Lämsä, 2009, s. 60). Höistadin (2003) mukaan kiusaajan hallitsevina piirteinä voidaan ajatella olevan vallanhalu ja aggressiivisuus, jolloin aggressiivisuus voi suuntautua myös kiusaajaan itseensä (Höistad, 2003, s. 64).

Kiusaamisen syynä voi olla myös pelko siitä, että jos ei ole mukana kiusaamisessa, voi tulla itse kiusatuksi (Höistad, 2003, s. 66–67). Höistadin (2003) mukaan ihmiset pääsääntöisesti pelkäävät yhteisön ulkopuolelle jäämistä, jonka vuoksi he saattavat sortua tekemään sellaisia asioita pelon vallassa, joita he eivät muuten tekisi. Ryhmäpaineella ja hiljaisella hyväksymisellä on suuri rooli kiusaamiseen vaikuttavissa tekijöissä, sillä ryhmän vaietessa kiusaaja saa puolelleen enemmän henkilöitä vahvistamaan asemaansa (Höistad, 2003, s. 66–67). Kiusaajalla on usein tarve hallita muita ja hän yleensä onnistuu tällä pelon avulla (Kalliopuska, 1984, s. 91). Höistad (2003) korostaa, että ryhmäpaineella voi olla monta erilaista muotoa. Näistä muutamia ovat kiusaamiseen osallistuminen, hiljainen hyväksyntä ja ryhmästä voimaantuminen (Höistad, 2003, s. 64).

Höistad (2003) toteaa, että myös kiusaajan oma heikkous saattaa pelottaa häntä ja tuntua uhkaavalta, jonka vuoksi hän peittää omia heikkouksiaan kiusaamalla muita. Halveksimalla muita kiusaaja kokee, että hän pitää omat heikkoutensa kurissa (Höistad, 2003, s. 73–75). Höistadin (2003) mukaan kiusattu saattaa herättää kiusaajassa vihan tunteita, jonka vuoksi kiusaaja alkaa kiusaamaan uhria. Viha on kuitenkin kiusaajasta itsestään lähtöisin, eikä johdu kiusatusta. Kiusaajan kokema viha on kuitenkin usein tiedostamatonta ja kiusaaja saattaa hakea tämän vuoksi kohteen, johon voi purkaa vihaansa (Höistad, 2003, s. 72–73). Höistad (2003) toteaa, että kiusaaminen saattaa johtua myös mustasukkaisuudesta tai kateudesta. Kiusaaja voi olla kateellinen kiusatun osaamiselle tai jollekin hänen omistamalleen asialle ja tämä voi aloittaa kiusaamisprosessin (Höistad, 2003, s. 69). Höistadin (2003) mukaan sekä kiusaajaa että kiusattua voidaan molempia pitää uhrina, sillä molemmilla voi olla ongelmia, jotka aiheuttavat kiusaamisen. Kiusaajalla ja kiusatulla on monesti yhteisiä piirteitä, kuten huono itseluottamus. Tämän lisäksi kiusaaja on usein myös aggressiivinen, dominoiva ja

erittäin itsevarma toiminnassaan. Ulospäin itsevarmalta näyttäytyvä toiminta voi kuitenkin piilottaa sisäänsä kiusaajan kokeman epävarmuuden tunteen (Höistad, 2003, s. 109).

Siihen, miksi joku päättää alkaa kiusaamaan muita verkossa ei ole olemassa yksiselitteistä syytä. Kiusaamiseen ajavia syitä ja tekijöitä voi olla useita. Voi myös olla mahdollista, ettei mitään järkevää syytä tai motiivia aina edes ole. Kiusaamisen aloittamiseen voi vähimmillään riittää yksinkertainen tekemisen puute ja tylsistyminen (Forss, 2014, s. 46). NCPC:n tutkimuksessa oppilaat ajattelivat verkkokiusaamisen johtuvan yhdestä tai useammasta seuraavasta syystä: 64 % ajatteli kiusaamisen johtuvan siitä, ettei kiusattu pitänyt kiusaamastaan henkilöstä, 45 % vastaajista puolestaan ajatteli, että kiusaaja näki uhrinsa epäonnistujana/epäsuosittuna henkilönä, joka ansaitsisi tulla kiusatuksi. Tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden vastauksista nousi esiin vähättelevä suhtautuminen kiusaamiseen, sillä: 58% oppilaista uskoivat kiusaamisen johtuvan siitä, ettei kiusaaja uskonut verkkokiusaamisen olevan iso asia. 47 % oli sitä mieltä, etteivät kiusaajat ajattele kiusaamisen johtavan mihinkään seuraamukseen. Lähes puolet (45 %) oppilaista uskoivat, etteivät kiusaajat ajattele jäävänsä kiinni kiusaamisesta. Suurin osa vastaajista (81 %) uskoi verkkokiusaamisen johtuvan siitä, että se on hauskaa kiusaajan mielestä (Sullivan, 2011, s. 65).

Ebrandin ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden (2019) tutkimukseen osallistuneista 88,62 % oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä, että verkkokiusaaminen johtuu siitä, että se on perinteistä kiusaamista helpompaa. 85,56 % oli myös täysin tai jokseenkin samaan mieltä siitä, että sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kiusaamisen aloittamiseen on matalampi kynnyks. (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut, 2019).

Kuten aiemmin on jo todettu, kynnyks laittaa sosiaalisessa mediassa ajattelemattomia ja harkitsemattomia viestejä on matala. Kynnyks käyttää esimerkiksi ikävää kieltä madaltuu huomattavasti, kun toista ei näe tai kohtaa kasvotusten. Kasvotusten kohdattaessa toiselle suoraan sanominen on vaikeampaa. Moni vihapuheiden kirjoittajista sosiaalisessa mediassa ei oikeasti ajattele tai koe olevansa kiusaaja tai tekevänsä pahaa. Verkkokiusaaminen täydentää usein myös koulussa tapahtuvaa fyysistä tai henkistä kiusaamista.

Salmivallin (1998) mukaan kiusaamisen kohteeksi joutuneille tytöille oli tyypillistä toimia kiusaamistilanteessa avuttomasti. Mitä vähemmän tyttöuhri käyttäytyi kiusaamistilanteessa avuttomasti, sitä paremmin hän sai kiusaamisen vähenemään tai loppumaan. Kiusaamisen kohteeksi joutuneille pojille puolestaan oli tyypillisempää vastata aggressiolla, joka osaltaan vaikutti kiusaamisen jatkumiseen. Toisaalta mitä vähemmän poikauhri vastasi aggressiolla, sitä

paremmin hän sai kiusaamisen vähenemään tai loppumaan. Tätä edesauttoi myös poikauhrien välinpitämätön asenne kiusaamista kohtaan (Salmivalli, 1998, s. 109–110).

Salmivallin (2003) mukaan kiusaamisen kohteeksi joutuneiden nuorten keinot selvittää kiusaamistilanteista vaikuttavat kehittyvän iän myötä. Erityisesti nuoremmille lapsille on tyypillistä kiusaamistilanteissa itkeminen ja vasta iän myötä kiusaajan huomiotta jättäminen muuttuu yleisimmäksi selviytymiskeinoksi. Mikäli uhri ei provosoidu vaan esittää välinpitämätöntä kiusaamistilanteessa, saa se kiusaamisen loppumaan todennäköisemmin kuin kiusaamiseen reagoiminen aggressiivisuudella tai haavoittuvuuden näyttämällä. Toisinaan kiusaaminen saattaa myös loppua, kun kiusaajien porukka hajotetaan tai kun luokan sosiaalisten roolien jako menee uusiksi esimerkiksi uusien oppilaiden myötä. Useimmiten kiusatun rooli on kuitenkin melko pysyvä ja koulukiusaaminen loppuu heidän kohdallaan vasta kun oppivelvollisuuskin loppuu (Salmivalli, 2003, s. 23).

4.2 Kiusaamisen vaikutukset

Kiusaamisen kohteeksi joutuminen jättää aina jäljen kiusattuun (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 18). Se on erityisen traumaattista uhrille, koska kiusaaminen on pysyvä tilanne, joka voi jatkua usean vuoden ajan (Salmivalli, 2003, s. 19). Lämsä (2009) huomauttaa, että kiusaaminen voi jättää pahimmassa tapauksessa uhrille arvet koko hänen loppuelämänsä ajaksi. Nämä arvet voivat ajan kanssa häipyä, mutta kiusaamisen muistuminen mieleen voi tuoda haavat takaisin esille (Lämsä, 2009, s. 71). Kiusaaminen vaikuttaa yksilöön kaikista pahimmin yksilötasolla, sillä kiusaaminen voi vaikuttaa uhuriin henkisesti ja luoda henkisiä vaurioita (Hamarus, 2008, s. 79). Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusaaminen voi vaikuttaa uhrin näkemykseen itsestään ja omista kyvyistään ja se voi pahimmillaan aiheuttaa mielenterveysongelmia, joiden kanssa voi joutua kamppailemaan pitkään. Monet kiusaamisen kohteeksi joutuneet osaavat kuitenkin hakea apua, jolloin kiusaaminen voi johtaa jopa haluun näyttää, että pääsee pidemmälle kuin olisi alun perin osannut unelmoida (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 18).

Salmivallin (2003) mukaan kiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia on tutkittu melko paljon. Kyseisissä tutkimuksissa on todettu kiusatuksi joutumisen aiheuttavan esimerkiksi ahdistuneisuutta, huonoa itsetuntoa, kielteistä minäkuvaa, yksinäisyyttä, itsetuhoisia ajatuksia ja masentuneisuutta. Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että kiusaamisen kesto on yhteydessä

kielteisiin vaikutuksiin ja onkin voitu osoittaa, että pitkään kiusaamista kokeneiden lasten psykosomaattiset ongelmat ovat lisääntyneet vielä kiusaamisen loppumisenkin jälkeen (Salmivalli, 2003, s. 20–21). Hamarus (2012) lisää, että pitkään jatkuneen kiusaamisen merkkejä voivat myös esimerkiksi olla koulupelko, alakulo, painajaiset, unettomuus ja joskus jopa syömishäiriö. Kiusaaminen voi aiheuttaa myös heikentynyttä koulumenestystä (Hamarus, 2012, s. 32).

Holmberg-Kaleniuksen (2008) mukaan kiusaaminen tuntuu jo itsessään kiusatusta pahalta, niin tilanteesta tekee entistä vahingollisemman ystävien ja aseman menetys yhteisössä (Holmberg-Kalenius, 2008, s. 32). Salmivalli (2003) toteaa, että kiusaaminen ei koskaan tapahdu luokan sosiaalisesta elämästä erillään, vaan siihen liittyy usein myös niin sanottu ihmisarvon menetys vertaisryhmässä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kiusattu oppilas on epäsuosittu sekä kiusaajan että koko ryhmän silmissä ja hän joutuu tämän vuoksi voimakkaasti torjutuksi. Häntä pidetään yhä erilaisempana ja vähempiarvoisena, joka ansaitsee tulla kiusatuksi. Kyseisenlaiseen asemaan jouduttuaan lapsen voi olla hyvin hankala päästä siitä eroon (Salmivalli, 2003, s. 19).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusaaminen vaikuttaa kuitenkin myös vertaisryhmään, sillä he näkevät, kuulevat ja seuraavat sivusta kiusaamistilannetta toimiessaan sen mahdollistajana tai jopa auttajina tilanteessa. Kiusaaminen vaikuttaa siis kaikkiin ja kaikkeen (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 18–19). Vaikka suurin osa oppilaita ei hyväksykään kiusaamista, he tulevat silti myötäillemiksi sitä (Salmivalli, 2003, s. 19–20). Salmivalli (2003) toteaa, että luokan normit voivat edellyttää, ettei kiusatun kanssa saa kaveerata tai ettei häntä saa kohdella ystävällisesti. Sen sijaan kiusaamiseen osallistumiseen kannustaminen voi olla luokan normien mukaan suositeltavaa. Tämän vuoksi kiusattu ei usein saa tukea ryhmästä (Salmivalli, 2003, s. 19–20).

Kaski ja Nevalainen (2017) korostavat, että kiusaaminen vaikuttaa myös kiusaajaan ja siitä voi olla hänelle sekä myönteisiä että kielteisiä seuraamuksia. Kiusaaja voi päästä elämässään todella pitkälle sopivassa ympäristössä ja sopivien ihmisten ympäröimänä, mutta vääränlaisessa ympäristössä lopputulos voi olla täysin vastakkainen. Kouluympäristössä kiusaaja voi menestyä ja olla suosittu, jolloin kaikki tahtovat olla hänen ystäviänsä. Kyseisenlainen toiminta ruokkii kiusaajan itseluottamusta ja itsevarmuutta ja sen turvin kiusaaja alkaakin uskoa, että hän pystyy mihin tahansa. Kiusaaja voi päästä hyvään opiskelupaikkaan, saada hyviä mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Voi kuitenkin käydä myös niin, että aikuistuttaessa kiusaajan toiminta huomataan tyhmäksi toiminnaksi, jonka vuoksi kiusaajan kanssa ei tahdota olla enää

tekemisissä. Tämä puolestaan johtaa siihen, että kiusaaja kadottaa seuraajajoukkonsa ja huomaa olevansa epäsuosiossa (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 40–42).

4.2.1 Itsetunto ja minäkäsitys

Kiusaamisen kohteeksi joutuminen vaikuttaa kielteisesti uhrin itsetuntoon (Salmivalli, 1998, s. 117). Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan uhrin huonon kohtelun myötä hän alkaa pian itsekin uskomaan olevansa huono. Itseluottamuksella tarkoitetaan käsitystä omasta pystyvyydestä. Kun usko omaan pystyvyyteen on huono, alkaa se vaikuttamaan uhrin itseluottamukseen muissakin asioissa. Mikäli uhri kokee, ettei hän pärjää tai pysty millään osa-alueella saattaa hänen itsetuntonsa romuttua kokonaan. Tällöin hän saattaa kokea, ettei osaa mitään, ei kykene mihinkään eikä kelpaa kenellekään (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 19–20). Salmivalli (1998) toteaa, että minäkäsityksen ja itsetunnon käsitteitä käytetään usein synonyymeina, vaikka ne tarkoittavatkin eri asioita. Vaikka minäkäsitys ja itsetunto eivät ole sama asia, ne ovat kuitenkin kytköksissä toisiinsa. Minäkäsitys ja minäkuva viittaavat henkilön uskomuksiin omista ominaisuuksistaan ja piirteistään. Sen voidaan katsovan vastaavan kysymyksiin ”kuka minä olen?” tai ”millainen minä olen?” (Salmivalli, 1998, s. 117–118).

Minäkäsitys ja itsetunto ovat oleellisessa asemassa henkilön kasvun kannalta ja ne vaikuttavat suuresti siihen, millaiseksi hänen loppu elämänsä on muotoutumassa (Keltikangas-Järvinen, 2000, s. 101–102). Marsh ym. (2004) toteavat, että tutkimusten mukaan huono minäkäsitys ja korkea masennus ovat yhteydessä toisiinsa. Huonon minäkäsityksen omaava henkilö on myös todennäköisempi kiusaamisen uhri, kuin henkilö, jolla on hyvä minäkäsitys. Hyvä minäkäsitys auttaa sosiaaliselle kommunikaatiolle tärkeiden ominaisuuksien kehittämisessä, joka puolestaan ehkäisee kiusaamisen kohteeksi joutumista (Marhs ym., 2004, s. 101).

Minäkäsitykseen läheisesti liittyvä minäpystyvyyys tarkoittaa Lehtisen, Vauraan ja Lerkkasen (2016) mukaan yksilön uskomuksia omista resursseistaan organisoida ja toteuttaa toimintoja toivotulla tavalla. Minäpystyvyyden muotoutumiseen vaikuttaa suorituskokemuksen lisäksi olennaisesti myös kasvatuksen ja muun sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta syntyneet uskomukset. Minäpystyvyyys vaikuttaa yksilön tavoitteiden ja tehtävien valintaan olennaisesti. Mikäli yksilö luottaa omaan pystyvyyteensä, hän on usein sitkeämpi ponnistellessaan tavoitteidensa saavuttamiseksi (Lehtinen, Vauras & Lerkkanen, 2016, s. 128–129). Mutta mikäli yksilöllä on huono itsetunto, niin se voi vaikuttaa puolestaan yrittämisen puutteeseen,

joka tarkoittaa sitä, että kiusaamisen uhri luovuttaa usein pientäkin ponnistelua vaativassa tehtävässä (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 19–20).

Itsetunnon käsitteellä tarkoitetaan Salmivallin (1998) mukaan yksilön arviota omasta arvostaan ja sitä, kuinka hyvin hän hyväksyy itsensä omana itsenään. Itsetunnon käsitystä voidaan pitää vastauksena kysymykseen ”Miten suhtaudun siihen, millainen olen?”. Hyvään itsetuntoon liitetään usein sekä itseensä kohdistuvat myönteiset tunteet että itseluottamus ja yksilön usko selviytymiseen erilaisista tehtävistä ja tilanteista. Arkipuheessa hyvällä itsetunnolla tarkoitetaan sekä ihmisen myönteistä käsitystä itsestään että omien virheiden myöntämistä ja niiden hyväksymistä. Itsetunto voidaan määritellä eräänlaiseksi kunnianhimon ja onnistumisen väliseksi suhteeksi (Salmivalli, 1998, s. 118–119).

Salmivalli (1998) toteaa, että hyvän itsetunnon liittymistä hyvinvointiin ja myönteiseen käyttäytymiseen pidetään itsestänselvyytenä ja että huonon itsetunnon ajatellaan vaikuttaa yleiseen tyytymättömyyteen ja aggressiivisuuteen. Tutkimustiedon mukaan alhainen itsetunto on yhteyksissä muun muassa masentuneisuuteen, pessimismiin, neuroottisuuteen ja huonoon sopeutumiskykyyn. Toisaalta hyvän itsetunnon on todettu olevan yhteydessä optimismiin, mukautuvuuteen ja korkeiden tavoitteiden asettamiseen. Huonon itsetunnon omaavien on todettu reagoivan kielteiseen palautteeseen kielteisemmin kuin niiden, joilla on hyvä itsetunto (Salmivalli, 1998, s. 121).

Aggressiivisuus on Salmivallin (1998) mukaan yksi kysymysmerkki itsetuntotutkimuksen alueella. Onkin voimakkaasti kritisoitu perinteistä näkemystä siitä, että huono itsetunto olisi väkivaltaisuuden ja aggressiivisuuden takana. Kyseisen ajattelutavan mukaan aggressiiviset henkilöt ohjaisivat itseään kohtaan tuntemansa vihamielisyytensä ja tyytymättömyytensä muita kohtaan tai pyrkisivät toisia alentamalla esimerkiksi kiusaamisen kautta pönkittämään omaa itsetuntoaan. Vastakkaisen näkemyksen mukaan aggressiivisuus liittyy pikemminkin hyvään itsetuntoon, jolloin todella myönteinen näkemys itsestä johtaisi aggressiiviseen käyttäytymiseen erityisesti silloin, kun siihen liittyy kokemus minäkuvan uhatuksi joutumisesta. Tutkimuksissa on kuitenkin myös todettu, että sellaisille yksilöille, joilla tarve itsetehostukseen on korkea, on tyypillistä muun muassa vihamielisyyden ilmaiseminen ja vaikkapa toisten puheen keskeyttäminen (Salmivalli, 1998, s. 122).

Epävakaa itsetunto vaikuttaa Salmivallin (1998) mukaan olevan yhteydessä kielteisempään suhtautumiseen kriittiseen palautteeseen kuin niiden, joiden itsetunto on vakaa. Vaikuttaa siltä, että sellaiset henkilöt, joilla on epävakaa itsetunto, reagoivat muita voimakkaammin tilanteissa,

joissa he kokevat, että heidän itsetuntoaan on uhattu. Epävakaata korkea itsetunto vaikuttaa olevan yhteydessä korkeaan aggressiivisuuden tasoon, kun taas vakaan korkean itsetunnon omaavat henkilöt ovat vähiten aggressiivisia. Sellaiset yksilöt, joiden itsetunto on huono, sijoittuvat näiden kahden edellisen esimerkin välille itsetunnon vakaudesta huolimatta (Salmivalli, 1998, s. 123–124).

Sellaiset oppilaat, joiden minäkäsitys oli keskimääräistä positiivisempi mutta jotka kokivat itsensä huonosti käyttäytyviksi, eivät tulleet omasta mielestään hyväksytyiksi tai ymmärretyiksi perheissään, kiusasivat eniten muita oppilaita (Salmivalli, 1998, s. 129). Salmivalli (1998) totesi, että kiusaajille oli erityisen tyypillistä itsekorostus. Muiden oppilaiden mielestä kiusaajat luulivat itsestään liikoja ja halusivat olla jatkuvasti esillä. He eivät myöskään vaikuttaneet kestävästi kritiikkiä. Itsetunto heillä oli sekä itsearviointien että vertaisarviointien perusteella keskiarvon tienoilla (Salmivalli, 1998, s. 140).

Salmivallin (1998) mukaan kiusaamisen uhriksi puolestaan joutui kahdenlaisia nuoria. Sekä sellaisia, jotka kokivat olevansa heikkoja kaikilla mahdollisilla minäkuvan osa-alueilla, että sellaisia, joiden minäkuva oli negatiivinen, mutta joiden hyvän käytöksen minäkuva ja perheminäkuva olivat myönteisiä. Tästä voidaankin päätellä, että kotoa saatu tuki ja hyväksyntä voivat vaikuttaa positiivisesti kiusattujen lapsien minäkuvaan. Huomattiin myös, että sellaisilla kiusaamisen kohteeksi joutuneilla lapsilla, joilta puuttuu kyseisenlainen tuki, minäkäsitys on kielteinen joka osa-alueella. Mielenkiintoinen huomio oli myös se, että sellaiset lapset, joiden minäkuva on positiivinen kaikilla osa-alueilla, asettuu todennäköisemmin kiusatun puolelle. Näyttääkin siis siltä, että myönteinen minäkäsitys on edellytys sille, että uskaltaa asettua heikomman puolelle kiusaamistilanteessa. Sen sijaan ulkopuolisen rooliin tyytyneillä oppilailta minäkäsitys oli useilla alueilla negatiivinen (Salmivalli, 1998, s. 132).

4.2.2 Muita kiusaamisen aiheuttamia ongelmia kiusatuilla

Kiusaaminen voi vaikuttaa uhriin monilla eri tavoilla. Yksi kiusaamisen aiheuttama vaikutus Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan on uhrin kokema epäluottamuksen tunne ihmisiä ja maailmaa kohtaan. Kiusaamisen aiheuttama epäluottamus maailmaa kohtaa voi kääntyä myös vihaksi, joka voi ilmetä kapinallista toimintaa yhteisön normeja kohtaan ja pahimmillaan ilkeinä tai terroritekoina. Ihmisiä kohtaan tunnettu epäluottamus voi ilmetä monilla eri tavoilla. Se voi vaikuttaa ihmissuhteisiin negatiivisesti luottamuksen puuttumisen vuoksi, jolloin kiusattu saattaa epäillä joka sanaa ja tekoa, joita muut tekevät (Kaski & Nevalainen,

2017, s. 21–24). Hamarus (2008) toteaa, että kiusaamiskokemukset voivat vaikuttaa suuresti siihen, mitä kiusattu ajattelee muista ihmisistä. Kiusattu saattaa kokea muut ihmiset epäluotettavina ja tämä voi vaikuttaa suuresti kiusatun ihmissuhteiden laatuun (Hamarus, 2008, s. 56). Kaski ja Nevalainen (2017) toteavat, että epäluottamus voi johtaa koulussa siihen, että uhri ei kerro kiusaamisesta opettajalle tai muille kouluhenkilökunnan jäsenille. Tilanne voi olla jatkumoa sille, että uhri on aikaisemmin kertonut kiusaamistilanteesta, muttei hän koe saaneensa apua kiusaamistilanteeseen aikuisilta, jolloin luotto heihin on järkkynyt. Myös kiusaamisen kohteeksi joutuneen vanhemmat joutuvat usein epäluotettavien ihmisten listalle samoista syistä (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 21–24).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusaaminen ei vaikuta pelkästään kiusattuun vaan myös hänen ihmissuhteisiinsa. Koska kiusatulla voi olla vaikeuksia luottaa muihin ihmisiin, hän harvoin päästää ketään liian lähelle ja näin ollen hänellä voi olla vaikeuksia solmia kestäviä ihmissuhteita. Ihmissuhteiden vakiintumattomuus alkaa usein jo kouluaikana, jolloin kiusattu jää tai jätetään kaveripiirin ulkopuolelle (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 29–31). Hamarus (2012) toteaa, että kiusattu saattaa olettaa, että kaikki ihmiset haluavat hänelle pahaa. Kyseisenlainen epäily ja pelko on todella kuluttavaa ja se saattaa rajoittaa kiusatun elämää huomattavasti. Kiusatun tulisikin hakea ammattiapua käsitellessään kiusaamiseen liittyviä tunteita, jotta kiusattu ei patoaisi kokemuksiaan ja tunteitaan sisäänsä. Tämän vuoksi olisikin tärkeää, että kiusattu voisi antaa kiusaajallensa anteeksi ja käsitellä kiusaamistilanteet kokonaan oman hyvinvointinsa vuoksi (Hamarus, 2012, s. 95).

Toisinaan kiusaaminen voi aiheuttaa myös sen, ettei kiusaamisen uhri tahdo ottaa riskejä. Tällöin kyseessä on niin sanottua varman päälle pelaamista (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 25–26). Holmberg-Kaleniuksen (2008) mukaan kiusaaminen voi johtaa siihen, ettei kiusattu uskalla olla oma itsensä ja hän pelkää sanovansa tai tekevänsä jotain väärin. Kiusattu ei voi olla täysin varma siitä, mikä aiheuttaa kiusaamisen, jonka vuoksi hän joutuu olemaan jatkuvasti varpaillaan. Jatkuvasti varuillaan oleminen aiheuttaa uhrille turhaa stressiä ja se on hyvin kuluttavaa kiusatulle (Holmberg-Kalenius, 2008, s. 34). Kaski ja Nevalainen (2017) toteavat, että varman päälle pelaaminen tarkoittaa käytännössä sitä, ettei kiusattu ota koskaan mitään riskejä tai yritä mitään rohkeaa. Kiusattu pysyttelee mieluummin tutulla ja turvallisella maaperällä, eikä heittäydy tai kokeile mitään suurta. Varman päälle pelatessa kiusattu myötäilee usein muiden mielipiteitä, koska hän saattaa ajatella, ettei erottuminen ole kannattavaa. Kun kiusattu pelaa varman päälle, hänellä on usein tunne siitä, miten saa olla ja miten ei (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 25–26).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusaaminen johtaa usein siihen, että kiusattu hakee jatkuvaa hyväksyntää muilta, eikä hän uskalla luottaa siihen, että hän riittäisi omana itsenään. Hän kokee olevansa riittävän hyvä vasta sitten, kun muut osoittavat hyväksyntäänsä. Hyväksynnän hakemisen päämääränä on huomion saamista ja tunnetta siitä, että kuuluu porukkaan. Hyväksyntää voidaan hakea sekä mielistelemällä että käyttäytymällä kielteisesti. Mielistelyn tarkoituksena on myötäillä muita ja saada heidät hymyilemään, halaamaan kiusattua tai antamaan muuten huomiota kiusatulle. Toisinaan kiusattu saattaa hakea tätä huomiota jopa itse kiusaajalta, jolloin kiusattu pyrkii mielistelemään kiusaajaa ja tekemään kaikenlaisia hölmöjä asioita ja kiusaaja manipuloi ja orjuuttaa lisää. Mielistely harvoin lopettaa kiusaamista, mutta hyväksymisen hakemisen kielteisellä käyttäytymisellä voi tehdä niin. Kielteinen käyttäytyminen voi olla esimerkiksi aggressiivista tai vastuutonta käyttäytymistä ja joskus hyväksynnän hakeminen voi johtaa siihen, että kiusatusta tulee kiusaaja (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 26–27)

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusattu alkaa usein uskomaan itsekin kiusaajan sanomisiin, kun kiusaamista on jatkunut tarpeeksi kauan. Hän voi alkaa uskomaan, että on huono, kykenemätön tai paha ja tämä voi vaikuttaa mielialan lisäksi myös käsityksiin hänestä itsestään. Koska kiusattu ei usko itsestään olevan mihinkään, hän voi kokea turhaksi edes yrittää. Masennus on sairaus, josta on mahdollista parantua, mutta se vaatii paljon työtä ja panostusta. Lapsilla ja nuorilla ilmenevä masennus näkyy usein ulospäin esimerkiksi rauhattomana tai levottomana häiriökäyttäytymisenä, jolloin he näyttävät pahan olonsa ulospäin. Ei kuitenkaan ole harvinaista, että paha olo kääntyy sisäänpäin. Tällöin tyypillinen esimerkki on itsensä vahingoittaminen. Masennuksen ja itsemurhien välillä on todettu tilastollisesti olevan yhteys. Voidaankin olettaa, että osa lasten ja nuorten itsemurhista on joko suoraan tai välillisesti yhteydessä koulukiusaamiseen (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 31–33).

Kaski ja Nevalainen (2017) toteavat, että kiusaamisen aiheuttama julkinen häpeä saattaa estää kiusattua puolustautumasta. Häpeä voi saada ihmisen pyrkimään olemaan mahdollisimman huomaamaton. Huomaamattomuus kuitenkin johtaa helposti eristäytymiseen, joka puolestaan aiheuttaa yksin jäämistä ja yksinäisyyden kokemuksia. Jo pelkästään ulkopuolisuuden kokemukset, kuten kaveripiirin, valtarakenteiden tai sisäpiirin ulkopuolelle jääminen, voivat aiheuttaa yksinäisyyden kokemuksia. Kiusattu saattaa kokea syvää yksinäisyyttä, vaikkei olisikaan yksin. Hän saattaa kokea, ettei kukaan muu ymmärrä hänen kokemuksiaan, jonka vuoksi hän joutuu kantamaan taakkansa yksin. Toisinaan kiusattu saattaa kuitenkin saada tukea

esimerkiksi jonkun harrastuksen kautta, jolloin hänellä on edes yksi paikka, jossa hän voi kokea olevansa hyväksytyt osa porukkaa. Tilanne on kuitenkin ollut muutoksessa myös sosiaalisen median myötä, jolloin kiusatulle on mahdollista hankkia ystäviä oman asuinalueensa ulkopuolelta. Hänellä voi olla vahva ja tukeva tukiverkosto, mutta toisaalta kiusaaja voi myös lähettää kiusatusta törkeyksiä laajemmalle yleisölle (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 34–36).

Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan kiusaaminen jättää aina jälkensä sekä kiusatun mieleen että kehoon. Vaikka kiusaamisesta voi olla hankala puhua tai edes myöntää sitä itselle, kokemukset saattavat ilmetä kehollisina tuntemuksina. Toisinaan kiusaaminen voi aiheuttaa jatkuvaa päänsärkyä, niska-hartiakipua tai vatsan löysyyttä, jotka ovat muutamia keinoja siirtää psyykinen tuska helpommin käsiteltäväksi somaattiseksi oireeksi. On kuitenkin hyvä muistaa, että ihmisen psyyken ja kehon toimintaa on toisinaan vaikea erottaa toisistaan. Henkisesti raskaat kokemukset voivat tuntua kehossa ja toisaalta myös keholliset oireet ja sairaudet vaikuttavat mieleen. Kiusaamiskokemus voi pahentaa fyysisten sairauksien oireita tai estää paranemisen ja pahimmillaan se saattaa laittaa alkuun myös vakavan, jopa kuolemaan johtavan taudin kehittymisen. Toki tällaisissa tilanteissa on vaikeaa erottaa, onko taustalla ollut tietynlainen perimä, fyysinen ympäristö vai psyykinen stressi, joka on ollut sairauden alkamisen keskeisin tekijä (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 36–38)

Kiusaaminen ei aina koske vain pelkästään kiusaajaa ja kiusattua, vaan se vaikuttaa myös yhteisöön, jossa sitä ilmenee. Kiusaaminen voi aiheuttaa pitkäaikaisia vaikutuksia myös kiusaamista seuranneille oppilaille (Hamarus, 2012, s. 29–31). Kaskin ja Nevalaisen (2017) mukaan yksittäisessä ryhmässä, joukkueessa, luokkahuoneessa tai työyhteisössä kaikki ovat osallisena kiusaamisessa. Luonnollisesti toiset saattavat ajatella, etteivät he ole millään tavalla osallistuneet kiusaamiseen tai mihinkään epäasialliseen toimintaan, vaan heidän roolinsa on sivustakatsojan rooli. Vaikka kyseiset ihmiset eivät tee mitään, he auttavat silti ylläpitämään kulttuuria, jossa muita ei auteta ja kukin saa selvitä omillaan. Koululuokissa tapahtuva kiusaaminen jakaa oppilaat ryhmiin. Yhteisön luominen on hankalampaa, eivätkä yhteistyötaidot kehity, mikäli kiusaamiseen ei puututa. Tällaisissa yhteisöissä jokainen pyrkii selviytymään omillaan. Kyseisenlaisilla yhteisöillä on olennaista luottamuspuja, eikä sitoutumisen yhteisiin päämääriin ole suurta. Oppilaille ei ole mukavaa mennä kyseisenlaisiin kouluihin (Kaski & Nevalainen, 2017, s. 38–39).

5. Kiusaamisen ehkäiseminen

Rolandin ja Munthen (1989) mukaan kiusaaminen on pitkäaikaista väkivaltaista toimintaa, jonka tekijänä voi olla joko yksilö tai ryhmä. Kiusaaminen on usein kohdistettu sellaista yksilöä kohtaan, joka ei kykene puolustamaan itseään. Kiusaaminen ei kuitenkaan koske pelkästään uhreja ja kiusaajia, vaan se vaikuttaa myös esimerkiksi vanhempiin, opettajiin ja kanssaopiskelijoihin, jotka ovat kaikki osana sitä sosiaalista järjestelmää, jossa kiusaamista esiintyy (Roland & Munthe, 1989, s. 143). Hamarus (2008) toteaa, että nykyisin ajatellaan yhteisöllä olevan suuri rooli sekä kiusaamisen edistämässä että sen ehkäisemisessä, sillä kiusaaminen muodostuu ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa ja sosiaalisten suhteiden verkostossa (Hamarus, 2008, s. 27).

Kiusaamisen lopettamisen kannalta olennaisessa asemassa on ennaltaehkäisy ja oikeanlainen suhtautuminen kiusaamiseen (Hamarus, 2008, s. 81). Hamarus (2008) toteaa, että kiusaamisen ehkäisemisen kannalta tärkeimmässä asemassa on kiusaamisen ymmärtäminen, sillä eri ihmisillä voi olla erilainen käsitys kiusaamisesta (Hamarus, 2008, s. 12). Salmivallin (2003) mukaan kiusaamisen lopettamisen vastuuta on usein palloitettu kodin ja koulun välillä. Vanhemmat toivovat, että koulu tarttuisi tehokkaammin kiusaamisongelmaan ja toisinaan vanhemmat saattavat jopa syyttää koulua tilanteesta. Kodeissa saatetaan ajatella, että koulu on yksin vastuussa siitä, mitä koulun alueella tapahtuu kouluaikana. Kouluhenkilökunta puolestaan mieltää kyseiset vaatimukset kohtuuttomiksi, ja he mieltävät lasten kasvatustehtävien päävastuun kodeille, jolloin kiusaajien kurissapito jäisi vanhempien vastuulle (Salmivalli, 2003, s. 24).

Salmivallin (2003) mukaan kouluissa saatetaan ajatella, että kiusaaminen johtuu lasten lisääntyneistä psyykkisistä ongelmista, jotka puolestaan johtuvat usein kotioiloista. Vaikka koulu voi edistää ja tukea tervettä kehitystä, niin sen tehtävänä ei ole mielenterveysongelmien korjaaminen. Koska opettaja on päivittäin tekemisissä luokkansa kanssa ja hänellä on vanhempia parempi ymmärrys luokan ryhmädynamiikasta, on hänellä muita aikuisia paremmat mahdollisuudet puuttua kiusaamiseen. Lasten peruskasvatusvastuu on kuitenkin vanhemmilla. Koulun vastuulle jää se, mitä lasten kesken tapahtuu. Koulun tulee myös huolehtia siitä, ettei kukaan joudu systemaattisen kiusaamisen kohteeksi. Vaikka kiusaamista ei koskaan saada kitkettyä lopullisesti, koulun velvollisuutena on puuttua siihen kaikin mahdollisin keinoin. Sekä koti että koulu voivat omalla toiminnallaan ehkäistä kiusaamista ja osallistua kiusaamistapauksien selvittelyyn. Parhaaseen lopputulokseen päästään toimivalla työnjaolla ja

tarvittaessa yhteistyöllä. Yhteistyön toimivuuden kannalta on kuitenkin tärkeää, että kumpikin osapuoli kunnioittaa toisiaan ja tiedostaa, että heillä molemmilla on mahdollisuus vähentää kiusaamista. Toimivaa yhteistyötä on myös se, että työnjako on selkeästi sovittua (Salmivalli, 2003, s. 24–25).

Kiusaamista ei ole aina niin helppo huomata, sillä kiusaaja itsekään ei välttämättä aina tiedosta olevansa kiusaaja (Hamarus, 2008, s. 94–95). Höistadin (2003) mukaan on todettu, ettei kiusaamista ole huomioitu kaikissa kouluissa tarpeeksi hyvin eikä kiusattua ole autettu. Tätä voidaan hänen mukaansa pitää eräänä syynä sille, ettei kiusaamisesta kerrota eteenpäin (Höistad, 2003, s. 78–79). Kiusaamisen uhrin vaikeneminen voi johtua siitä, että hän pelkää kiusaamisen pahentuvan entisestään, eikä usko, että puuttuminen tilanteeseen auttaisi (Hamarus, 2012, s. 27–29). Salmivalli (1998) toteaa, että opettajat eivät aina huomaa kiusaamista, koska kiusattu oppilas ei välttämättä halua kertoa siitä kenellekään. Onkin todettu, että vain noin puolet tai parhaimmillaankin 60–80% kiusatuista lapsista kertoo jollekin kiusaamisesta. Epäsuorasta kiusaamisesta kerrotaan aikuiselle harvemmin kuin suorasta tai avoimesta kiusaamisesta. Oppilaille on myös todennäköisempää kertoa kiusaamisesta kotona kuin koulussa. Mitä nuorempia oppilaat ovat, sitä todennäköisemmin he kertovat kiusaamisesta aikuiselle (Salmivalli, 1998, s. 163–164).

Hamarus (2008) korostaa, että kiusaamisen ehkäisyn kannalta ensimmäinen askel on kiusaamisongelman tiedostaminen ja sen myöntäminen. Vasta myöntämisen jälkeen pystytään aloittamaan kiusaamisen tarkastelu ja siihen puuttuminen (Hamarus, 2008, s. 82). Sandersin & Phyen (2004) mukaan koko koulun lähestymistavoille on tyypillistä tietoisuuden lisääminen kiusaamisesta ja kiusaamisen vastaisten käytäntöjen korostaminen. Olennaisin tehtävä tällä toiminnalla on pyrkiä parantamaan koulun ilmapiiriä työskentelemällä koulun kaikkien jäsenten kanssa ja laatia kiusaamisen vastaiset normit ja välittää nämä normit koko kouluyhteisölle. Kun kouluyhteisö omaksuu nämä normit ja työskentelee kiusaamisongelman ratkaisemisen eteen, oppilaiden ihmissuhteet muuttuvat vakaammiksi ja yhteistyökykyisimmiksi, jonka seurauksena koulun jäsenet sitoutuvat paremmin kouluun ja sen toimintasuunnitelmiin. Kaikki nämä toimenpiteet parantavat koulun yhteisöllistä organisointia ja vähentävät kiusaamista (Sanders & Pbye, 2004, s. 169).

Hamaruksen (2008) mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisyn on oltava jatkuvaa ja suunnitelmallista toimiakseen. Kiusaamisen ehkäisemistä voi edesauttaa erilaiset teemapäivät, mutta ne eivät yksinään riitä ehkäisemään kiusaamista (Hamarus, 2008, s. 149). Lämsä (2009)

toteaakin, että esimerkiksi luokkahengen korottaminen ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen voivat vaikuttaa myönteisesti kiusaamisen vähenemiseen luokassa (Lämsä, 2009, s. 79). Hamaruksen (2012) mukaan jo tieto siitä, mitä kiusaamisesta seuraa voi ennaltaehkäistä kiusaamisen alkamista. Myös varhaisessa vaiheessa kiusaamiseen puuttuminen on erityisen tehokas tapa saada kiusaaminen loppumaan (Hamarus, 2012, s. 23–26). Hamarus (2008) korostaa, että luottamusväylät ovat avainasemassa kiusaamiseen puuttumisessa. Hamarus tarkoittaa luottamusväylillä sellaisia henkilöitä, joille uskalletaan kertoa kiusaamisesta. Kiusaamiseen puuttumisen rakenteiden tulisikin olla kunnossa, jotta tieto kiusaamisesta saavuttaa aikuiset kiusaamistilanteissa ja jotta siihen voitaisiin puuttua (Hamarus, 2008, s. 117–118).

Salmivallin (2003) mukaan osa kouluista on perustanut kiusaamisen vastaisia työryhmiä, joiden tehtävänä on kiusaamistapausten hoitaminen. Niiden ansiosta luokanopettajat eivät selvittele esiin tulleita kiusaamistapauksia yksin, vaan ne ohjataan työryhmän ratkaistaviksi. Kiusaamistyöryhmien tarkoitus ei kuitenkaan ole puuttua jokaiseen riitaan vaan niitä tarvitaan silloin, kun halutaan ratkaista esimerkiksi jokin pitkään jatkunut kiusaamistapaus. Toinen tärkeä kiusaamisen ehkäisemisen työkalu on koulun kiusaamisen vastainen toimintamalli. Se on kirjalliseen muotoon laadittu selostus siitä, miten koulussa puututaan kiusaamistapauksiin ja miten niiden syntymistä ennaltaehkäistään (Salmivalli, 2003, s. 46).

Salmivalli (2003) toteaa, että kiusaamisen vastainen toimintamalli on hyödyllinen usealla eri tavalla. Toimintamallia suunniteltaessa koulun aikuisten on pakko keskustella yhdessä kiusaamisongelmasta, siitä, mikä luetaan kiusaamiseksi, miksi kiusaamiseen puuttuminen on tärkeää ja millä tavalla siihen pitäisi puuttua. Valmis toimintamalli antaa koulun henkilökunnalle varmuutta ja uskoa omaan osaamiseensa. Tällöin kiusaamisen puuttumistavoista on keskusteltu jo etukäteen, eikä opettajan tarvitse painia yksin asian ratkaisemiseksi. Toimintamallin olemassaolo tuo varmuutta myös vanhemmille siitä, että koulussa tiedetään, miten kiusaamistapauksissa toimitaan ja että niitä pyritään hoitamaan tehokkaasti. Toimintamallin olemassaolosta on hyötyä myös oppilaille, sillä näin he tietävät, miten kiusaamistilanteissa menetellään (Salmivalli, 2003, s. 48).

Rolandin ja Munthen (1989) mukaan opettajan tulisi pystyä luomaan positiivisia ja monipuolisia suhteita oppilaisiinsa, sillä niiden avulla on mahdollista parantaa myös esimerkiksi oppilaiden välisiä suhteita. Mikäli opettaja kykenee luomaan myönteisen suhteen jokaisen oppilaan kanssa, on hänen mahdollista vaikuttaa omalla toiminnallaan ja asenteellaan

oppilaisiin. Tämän lisäksi opettajan tulisi työskennellä koko luokan sosiaalisen järjestelmän eteen. Opettajan tulisi pystyä kehittämään sellainen järjestelmä, jossa hän jakaa vastuuta oppilaiden kesken. Näiden tehtävien tulisi olla sellaisia, jotka oppilaat todella pystyvät suorittamaan. Nämä vastuut edesauttavat ryhmän sosiaalista integroitumista ja lisäävät jokaisen oppilaan kunnioittamista (Roland & Munthe, 1989, s. 145–146).

Salmivalli (2003) korostaa, että vanhempien välinen yhteistyö on erityisen tärkeä kiusaamista ennaltaehkäisevä keino. Kun vanhemmat ovat jo entuudestaan tuttuja keskenään, on ikävienkin asioiden selvittely luontevampaa (Salmivalli, 2003, s. 77). Rolandin ja Munthen (1989) mukaan tämä onkin yleinen suunnitelma kiusaamista vastaan. Tiivis yhteistyö mahdollistaa myös kiusaamiskeskustelujen vaivattomamman pidon kiusaamistapausten sattuessa. Tällöin opettaja luo, usein jo varhaisessa vaiheessa, läheisen verkoston oppilaiden perheiden kanssa, jolloin myös tieto kulkee helpommin. Tämä tarkoittaa myös sitä, että oppilaat ovat tietoisia siitä, että tieto kulkee kotiin, joten vanhemmat saavat ennemmin tai myöhemmin tietoonsa sen, mitä heidän lapsensa tekevät koulussa. Tämä puolestaan johtaa siihen, että oppilaat todennäköisesti toimivat koulussa paremmin ja kiusaavat toisia vähemmän. Tiivis yhteistyö koulun ja vanhempien välillä johtaa usein myös tiettyjen normien esille nostoon lasten kasvatuksessa, jolloin samat normit ovat tuttuja joka perheessä (Roland & Munthe, 1989, s. 144–145).

Salmivallin (2003) mukaan vanhemmat voivat vähentää riskiä siihen, että omasta lapsesta tulee kiusaaja tai kiusattu. Kiusaaminen ja aggressiivinen käyttäytyminen kehittyvät usein sellaisessa ympäristössä, jossa lapsi näkee aggressiivisia malleja tai jossa hänen aggressiivinen käyttäytymisensä hyväksytään tai jossa hän saa jopa tahtonsa läpi aggressiivisuuden avulla. Näin ollen vanhempien tulee suhtautua vakavissaan siihen, mikäli koulusta ilmoitetaan lapsen kiusanneen toista. Myös esimerkiksi vanhemman ylisuojelevan suhtautumisen on todettu lisäävän lapsen riskiä joutua kiusaamisen kohteeksi. Mikäli lasta kiusataan, hänen kanssaan voidaan pohtia myös sitä, miten kiusaamistilanteissa kannattaisi toimia jatkossa (Salmivalli, 2003, s. 78–79).

6. Verkkokiusaamisen ehkäisy ja kiusaamistilanteisiin puuttuminen

Verkkokiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen ei ole kovin yksinkertainen tai helppo tehtävä. Kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyy myös paljon eettisiä kysymyksiä. Forss (2014) listaa kirjassaan toimintaohjeita, joita noudattamalla voi ehkäistä kiusatuksi tulemista internetissä toimiessaan. Hän korostaa, että ennen kuin kiusaamista on edes tapahtunut, on verkon käyttäjän hyvä miettiä, mitä tietoja hän jakaa itsestään internettiin. Yksityisyysasetuksia tulisi myös pyrkiä pitämään rajoitettuina. Forss korostaa, että kannattaa aina miettiä, kenet hyväksyy kaverikseen/seuraajakseen sosiaalisessa mediassa. Kannattaa myös välttää tarjoamasta mahdollisuuksia kiusaamiseen, sillä provosoivien, nolojen ja arkaluontoisten kuvien, kuten ”herutuskuvien” jakaminen voi yllyttää kiusaamiseen (Forss, 2014, s. 52–55). Tässä tilanteessa voidaan ajatella, että tilaisuus tekee varkaan.

Forss (2014) alleviivaa, että mikäli kiusaamistilanne on jo syntynyt, on tärkeää pysyä rauhallisena ja olla provosoitumatta, eikä antaa kiusaajalle tämän kaipaamaa negatiivista huomiota. Varsinkin lasten on tärkeää kertoa tilanteesta ja kiusaamisesta vanhemmalleen tai muulle aikuiselle. Forss (2014) painottaa todisteiden tärkeyttä. Kiusaamistilanteessa tulee ottaa paljon kuvakaappauksia todisteiksi ja ottaa tarvittaessa yhteyttä poliisiin (Forss, 2014, s. 55). Vanhempien tulisi tarkkailla lastensa internetin käyttöä ja verkkokäyttäytymistä tarkemmin ja pitää huoli palveluntarjoajien asettamista ikärajoista (Forss, 2014, s. 56). Esimerkiksi pikaviestintäpalvelu WhatsApp Messengeriä käyttää Suomessa 90% 13–17 vuotiaista (Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut, 2019). Harva kuitenkaan noudattaa sen ikärajoitusta, mikä on EU-alueella 16 vuotta ja muualla 13 vuotta. Siitä huolimatta monet alle 16-vuotiaat lapset ja nuoret käyttävät kyseistä pikaviestintäsovellusta ilman vanhempien valvontaa.

Forss (2014) painottaa, että kiusaamistilanteita selvitettäessä, päätökset tulisi perustua faktoihin, eikä kuulopuheisiin (Forss, 2014, s. 57). Faktoilla Forss tarkoittaa kiusaajan ja kiusatun välisiä viestejä, kuvia ja kuvakaappauksia, joiden pohjalta kiusaamistilanteita tulisi lähteä ratkaisemaan. Koulussa kiusaamistilanteita ratkottaessa, koulu voi järjestää sovittelutilaisuuksia ja kutsua poliisin tarvittaessa paikalle (Forss, 2014, s. 57). Forss (2014) kuitenkin huomauttaa, että vuodesta 2012 lähtien kiusaamiseen puuttumisesta on tullut haastavampaa, koska koulut eivät saa enää puuttua oppilaiden koulumatkoilla tapahtuviin asioihin ja kiusaamiseen puuttuminen jää lähinnä vanhempien tehtäväksi.

Shariff ja Churchill (2010) huomattavat, että lapset hyötyvät vanhemmista, jotka ovat teknisesti taitavia ja jotka ymmärtävät teknologiaa. Lapsi tai nuori voi kokea avunpyytämisen vanhemmilta vaikeaksi, jos he kokevat, ettei vanhemmilla ole taitoa toimia teknologian kanssa (Shariff & Churchill, 2010, s. 272). Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, ettei suurella osalla aikuisista ole omaa kokemusta verkkokiusaamisesta, eikä heillä ole välttämättä sen takia keinoja puuttua siihen (Forss, 2014, s. 55, 57). Vanhempien puuttumista vaikeuttaa myös se, että sitä mukaa kun vanhemmat löytävät lasten ja nuorten käyttämiä palveluita, lapset ja nuoret siirtyvät sellaisiin uusiin palveluihin, joissa heidän vanhempansa eivät vielä ole (Forss, 2014, s. 38).

Tärkeää on tunnistaa verkkokiusaaminen ja tiedostaa se, millainen toiminta on kiusaamista ja millainen ei. Forss (2014) huomauttaa, että toisen henkilön käytöksen tai puheiden arvostelu on sallittua, mutta suoraan henkilöön tai henkilön henkisiin tai fyysisiin ominaisuuksiin kohdistuva arvostelu ei ole sallittua (Forss, 2014, s. 38). Tilanteet, joissa henkilö ei osaa sanoa, onko toisen verkon käyttäjän toiminta kiusaamista vai ei, voi johtaa helposti väärinymmärryksiin.

Forssin (2014) mukaan sosiaalisessa mediassa tapahtuvien rikosten käsittely on myös haastavampaa Suomen lainsäädännön vanhanaikaisuudesta takia. Forss kertoo lainsäädännön olevan peräisin ”paperiajalta”, jolloin kaikkia internetin erityispiirteitä ja ominaisuuksia ei pystytty huomioimaan. Hän kertoo myös, ettei sosiaalista mediaa huomioida yhä tänäkään päivänä riittävästi lainvalmisteluissa. Tämä johtuu suurimmaksi osaksi sosiaalisen median jatkuvasti muuttuvasta luonteesta ja lainsäätäjien tietämättömyydestä sosiaalista mediaa kohtaan (Forss, 2014, s. 187). Verkkokiusaamistilanteita käsitellään myös harvoin oikeudessa, sillä alle 15-vuotiaat eivät ole (Suomessa) rikosoikeudellisessa vastuussa (Forss, 2014, s. 46).

Kiusaamisen siirtyessä internettiin selkeiden rajojen vetäminen muuttuu haastavammaksi (Sullivan, 2011, s. 13). Emme voi syyttää verkkokiusaamisesta pelkästään lapsia ja nuoria, sillä aikuiset kiusaavat verkossa siinä missä lapset ja nuoretkin (Forss, 2014, s. 35). On siis tärkeää, että aikuiset pyrkisivät itse toimimaan vastuullisesti verkossa ja näyttämään hyvää esimerkkiä, ja tällä tavoin puuttumaan verkkokiusaamiseen jo ennen kuin sitä on ehtinyt edes tapahtua.

7. Pohdinta ja johtopäätökset

Kandidaatintutkielmamme tavoitteena oli perehtyä verkkokiusaamiseen ilmiönä peruskoulussa. Tämän lisäksi halusimme tarkastella myös verkkokiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia kiusatuilla ja sitä, miten verkkokiusaamista voitaisiin ehkäistä. Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli ”Mitä on verkossa tapahtuva koulukiusaaminen?”. Verkossa tapahtuva koulukiusaaminen on teknologisten laitteiden, kuten puhelimen tai tietokoneen, väärin käyttöä. Verkkokiusaamisen tarkoituksena on aiheuttaa esimerkiksi ahdistusta ja paha oloa kiusatulle. Määrittelymme pohjalla käytimme Belseyn, Shariffin, Churchillin, Sullivanin ja Forssin määritelmiä verkkokiusaamisesta. Kasvokkain tapahtuvan kiusaamisen tavoin verkkokiusaamiselle on tyypillistä jatkuvuus ja valtasuhteiden epätasapaino. Kuitenkin verkkokiusaamisen määritelmät voi täyttää jo jokin yksittäinen tapahtuma. Toisinaan verkkokiusaamisen nimissä tehdyt teot kuitenkin ylittävät kiusaamisen rajat ja se voidaan luokitella rikolliseksi toiminnaksi. Verkkokiusaaminen on ennen ajateltu olevan perinteisen kiusaamisen jatke, mutta nykyään sen katsotaan olevan oma kiusaamisen muotonsa.

Seuraavaksi tutkimme, miten verkossa tapahtuva koulukiusaaminen vaikuttaa kiusattuun. Verkkokiusaamisella on pitkät ja kauaskantoiset seuraukset. Se vaikuttaa kaikista pahimmin yksilötasolla, sillä kiusaaminen voi aiheuttaa uhrille henkisiä vaurioita. Se voi vaikuttaa uhrin näkemykseen itsestään ja omista kyvyistään ja pahimmassa tapauksessa se voi aiheuttaa pitkään jatkuvia mielenterveysongelmia. Tutkimuksissa on todettu, että kiusatuksi joutuminen voi aiheuttaa esimerkiksi ahdistuneisuutta, huonoa itsetuntoa, kielteistä minäkuvaa, yksinäisyyttä, itsetuhoisuutta ja masennusta. Verkkokiusaaminen voi olla kiusatulle yhtä haitallista tai joissain tapauksissa jopa haitallisempaa kuin perinteinen kiusaaminen. Vaikka verkkokiusaamiseen on aikaisemmin suhtauduttu hyvinkin vähättelevästi, se tulee ottaa vakavasti, sillä se aiheuttaa monenlaisia ongelmia sekä uhreille että yhteisölle, jossa kiusaamista tapahtuu. Pahimmassa tapauksessa kiusaaminen voi johtaa kiusatun haluun kostaa kokemansa vääritys.

Lopuksi tutkimme, miten verkkokiusaamiseen voidaan puuttua. Verkkokiusaamiseen puuttuminen voi olla haastavaa verkon luoman anonymiteetin vuoksi. Eniten verkkokiusaamiseen puuttumista vaikeuttaa verkkokiusaamisen ja sen tekijän tunnistaminen. Vaikka suurimmassa osassa verkkokiusaamistapauksista kiusaajana toimii kiusaajan tuttu, on

Kiusaajan identifiointi yleensä haastavaa. Kiusaamistilanteessa voi olla myös vaikeaa tunnistaa, onko kiusaajia yksi vai useita. Verkkokiusaamiseen puuttumista vaikeuttaa myös se, etteivät lapset ja nuoret halua vanhempiensa tarkkailevan heidän verkonkäyttöään. Tutkimukset antavat myös ymmärtää, ettei moni verkon käyttäjä osaa tunnistaa verkkokiusaamista kunnolla sitä kohdatessaan. Moni lapsi ja nuori myös kokee, etteivät heidän vanhempansa voi vaikuttaa kiusaamistilanteisiin. Tämä johtuu yleensä siitä, etteivät heidän vanhempansa hallitse internetin käyttöä kunnolla. Koulujen on myös haastavaa puuttua verkkokiusaamiseen, sillä aktiivisin internetin käyttö tapahtuu koulupäivän ulkopuolella.

Verkkokiusaamiseen puuttuminen ja sen ennaltaehkäisy ei ole kuitenkaan mahdotonta. Verkkokiusaamistilanteessa kiusatun oma aktiivisuus ja tarkkaavaisuus ovat avainasemassa. Kiusatun tulee tallentaa mahdollisimman paljon todisteita kiusaamisesta sekä kertoa kiusaamisesta aikuiselle. Jos kotona tai koulussa ei osata tai pystytäkään puuttumaan verkkokiusaamiseen tarpeeksi tehokkaasti, voidaan apua pyytää poliisilta. Vanhempien olisi myös hyvä kiinnittää huomiota lastensa verkon käyttöön sekä lasten käyttämien palveluiden ja sovellusten sääntöihin ja ikärajoihin. Vanhempien tulee myös valistaa lapsiaan internetin mahdollisista vaaroista ja kertoa, miten lapsen tulee toimia mahdollista kiusaamista kohdattaessa.

Etsimme kandidaatintutkielmaamme varten lähteitä useista hakukoneista. Hyödynsimme useita eri hakukoneita, kuten Pro Questia, Oula-Finnia ja Google Scholaria. Kandidaatin tutkielmamme on tehty kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka vuoksi sen luotettavuuteen vaikuttaa suuresti lähteiden luotettavuus. Olemme käyttäneet työssämme useita englanninkielisiä tutkimuksia ja lähteitä, sillä suomenkielisiä lähteitä ja tutkimuksia ei ollut läheskään yhtä laajasti saatavilla verkosta. Jouduimme turvautumaan myös joihinkin toisen käden lähteisiin, sillä osa alkuperäisistä lähteistä oli maksullisia. Nämä seikat ovat osaltaan saattaneet vaikuttaa lähteidemme valinnan monipuolisuuteen. Koska suuri osa käyttämistämme tutkimuksista on tehty ulkomailla, ei kaikkien tutkimuksien tuloksia voi täysin soveltaa suomalaiseen peruskouluun ja siellä ilmenevään verkkokiusaamiseen, ilmiön globaaliudesta huolimatta.

Teimme tämän kandidaatin tutkielman yhteistutkijuutta hyödyntäen. Tämä auttoi meitä hankkimaan tehokkaammin ja monipuolisemmin lähteitä ja tietoa työtämme varten. Saimme myös toisiltamme tukea ja kritiikkiä työn edetessä, joka auttoi meitä olemaan objektiivisia työn aihetta kohtaan. Valitsimme kandidaatin tutkielman aiheen oman kiinnostuksemme mukaan,

jonka vuoksi olemme pyrkineet huomioimaan omien ennakkokäsitystemme vaikutuksia lähteiden valinnassa. Vaikka osa käyttämistämme lähteistä on ollut vanhemman puolesta, on niistä löytynyt tieto ollut kuitenkin ajankohtaista perinteisen kiusaamisen osalta, sillä samat asiat ovat löytyneet myös uudemmissa teoksista. Verkkokiusaamista käsitelleet vanhemmat teokset eivät luonnollisesti olleet yhtä ajankohtaisia tutkimustensa osalta, jonka vuoksi haluaisimmekin tehdä aiheesta lisätutkimuksia ja jatkaa aiheen parissa Pro Gradun työstämistä, jotta voisimme hyödyntää opittua teoriaamme käytännössä ja tuottaa tieteellisesti arvokasta tutkimusta aiheesta.

Lähteet

- Bauman, S. & Del Rio, A. (2006). *Preservice teachers' responses to bullying scenarios: Comparing physical, verbal and relational bullying*. *Journal of Educational Psychology*, 98(1).
- Barton, E. (2003). *Bully prevention: Tips and Strategies for School Leaders and Classroom Teachers*. Corwin Press.
- Cowie, H & Jennifer, D (2008). *New Perspectives on bullying*. Open University Press.
- Cowie, H. & Myers, C. (2016). *Bullying among university students: Crossnational perspectives*. London: Routledge.
- Ebrand Group Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. (2019). *Some ja nuoret - tutkimus: Katsaus nuorten sosiaalisen median käyttöön*.
- Haettu 09.06.2020 osoitteesta <https://wordpress.ebrand.fi/somejanuoret2019/>
- Forss, M. (2014). *Fobban sosiaalisen median selviytymisopas*. Pulitzer.
- Hamarus, P. (2012). *Haukku haavan tekee: Puututaan yhdessä kiusaamiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. & Kaikkonen, P. (2011). Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. *Kasvatus*. 42:1. Viitattu 10.05.2020 Haettu osoitteesta <https://www.doria.fi/handle/10024/78249>
- Hamarus, P. (2008). *Koulukiusaaminen: Huomaa, puutu, ehkäise*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, P. & Kaikkonen, P. (2007). *Miten koulukiusaaminen syntyy ja kehittyy?: Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Viitattu 26.04.2020 Haettu osoitteesta <http://elektra.helsinki.fi.pc124152.oulu.fi:8080/se/k/0022-927-x/38/3/mitenkou.pdf>
- Hanewald, R. (2013). *From Cyber Bullying to Cyber Safety*. Nova Science Publishers.
- Holmberg-Kalenius, T. (2008). *Elämää koulukiusaamisen jälkeen*. Helsinki: Gummerrus.
- Höistad, G. (2003). *Irti kiusaamisen kierteestä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kalliopuska, M. (1984). *Itsetunto*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Kangasniemi, M. Utrinen, K. Ahonen, S-M. Pietilä, A-M. Jääskeläinen, P. Liikanen, E. (2013). *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon*. Teoksessa *Hoitotiede*. 25(4), 301. Viitattu 10.04.2020 Haettu osoitteesta <http://elektra.helsinki.fi/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>
- Kaski, S. & Nevalainen, V. (2017). *Jo riittää: Irti kiusaamisesta ja kiusaajista*. Helsinki: Kirjapaja.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2000). *Tunne itsesi, suomalainen*. Helsinki. WSOY.
- Kiilakoski, A. (2009). *Viiltoja: Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa*. Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 28. Viitattu 13.04.2020 Haettu osoitteesta <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/viiltoja.pdf>
- Lämsä, A. (2009). *Mun on paha olla: Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Marsh, H., Sanders, C., Phye, G., Ma, X., Nishina, A., Parada, R. & Graham, S. (2004). *Bullying: Implications for the classroom*. Boston: Academic Press.
- McQuade, S. Colt, P. & Mayer, N. (2009). *Cyber Bullying*. Praeger Publishers.
- Mäntylä, N., Kivelä, J., Ollila, S. & Perttola, L. (2013). *Pelastakaa koulukiusattu! : Koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa*. KAKS-Kunnallisalan kehittämissäätö. Kunnallisalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, 70. Viitattu 19.05.2020 Haettu osoitteesta https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/12/Pelastakaa_Koulukiusattu.pdf
- Roland, E. & Munthe, E. (1989). *Bullying: An International Perspective*. London: Routledge.
- Olweus, D. (1994). *Bullying at School: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program*. Teoksessa: L. Huesmann. (toim.) *Aggressive Behaviour: Current perspectives*. (s. 97–130). New York: Plenum.
- Olweus, D. (1991). *Chapter 3: Victimization Among Achool Children*. Teoksessa: R. Baenninger. (toim.) *Advances in Psychology*, 76. (s. 45–62). Viitattu 29.04.2020 Haettu osoitteesta <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166411508610560>
- Olweus, D. & Mäkelä, M. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Helsinki: Otava.

- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Viitattu 10.04.2020 Haettu osoitteesta: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Salmivalli, C. (1998). *Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä*. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Salmivalli, C. (2003). *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja*. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Sanders, C., Phye, G. (2004). *Bullying; Implications for the Classroom*. London: Elsevier Academic Press.
- Shariff, S. (2008). *Cyber Bullying: Issues and solutions for the school, the classroom, and the home*. Oxon: Routledge.
- Shariff, S. & Churchill, A. (2010). *Truths and Myths of Cyber Bullying*. New York: Peter Lang Publishing.
- Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R. & Slee, P. (1999). *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. London: Routledge.
- Sullivan, K. (2011). *The Anti-Bullying Handbook*. Oxford University Press.